

Research Paper

Toward foundational theorizing in urban studies: Designing an interdisciplinary process

Majid Khoramshad¹, Reza Kheyroddin^{2*}

Received: Nov. 21, 2025; Accepted: Feb. 14, 2026

ABSTRACT

Due to its inherently interdisciplinary nature, the field of urban planning has consistently faced various knowledge gaps, the resolution of which requires the application of approaches, foundations, methods, and tools from other disciplines. One of the most critical of these gaps is the absence of a coherent methodological framework to guide research in this field, particularly in relation to theory development. This article aims to address this gap to some extent. Based on the conducted analyses, a precise application of the foundations developed within the interdisciplinary studies domain can substantially mitigate this challenge. This domain aligns strongly with the interdisciplinary nature of urban planning and offers clear and reliable research methods and strategies for theory building. Utilizing a qualitative interdisciplinary research process and adapting the process and methods of interdisciplinary studies to the context of foundational studies in urban planning, this study introduces a novel process for urban theory development in the country. According to the analyses and findings, interdisciplinary research that is qualitative, issue/problem-driven, open-ended, and integrative holds the greatest potential for theory construction. Such research, if conducted through a four-stage process—namely: 1-Defining the issue/problem and its interdisciplinary context, 2-Conducting disciplinary studies, 3-Integrating disciplinary insights to form an interdisciplinary understanding, and 4-Validating/establishing the credibility of the resulting interdisciplinary insight can lead to foundational theorization in urban studies and planning. The use of meta-synthesis methods, systematic reviews, and grounded theory within disciplinary research, along with redefinition or generalization techniques during the integration phase, plays a critical role in achieving this outcome.

Keywords: interdisciplinary research, theorizing, methodology, urban knowledge

1. PhD Candidate in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran
✉ majid_khoramshad@cmps2.iust.ac.ir

2. Associate Professor in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran
✉ reza_kheyroddin@iust.ac.ir

* Corresponding Author

INTRODUCTION

Despite the inherently interdisciplinary nature of urban planning, urban studies in Iran have predominantly focused on operational and strategic levels, suffering from a significant void in fundamental theorizing derived from the systematic integration of various knowledge domains. This shortcoming, rooted in the underutilization of indigenous foundations and an insufficient understanding of the methodological capacities of interdisciplinarity, has also been confirmed by scholars and prior research in the field of urban methodology. Consequently, the central problem addressed in this article is "the lack of a transparent methodological process for fundamental theorizing based on an interdisciplinary approach in urban planning." Its objective is to propose a qualitative, process-oriented framework (at the scale of doctoral dissertations) consisting of interwoven methods, aimed at facilitating the generation of novel and indigenous theories in this domain.

METHODOLOGY

From a methodological perspective, this research constitutes a qualitative, theoretical, exploratory, and integrative study, designed to generalize the theory-building process from interdisciplinary research to the realm of fundamental urban planning studies. The research process is structured in three sequential phases: First, focusing on the knowledge domain of "interdisciplinary research," the nature, types, and processes of theorization within this field are examined and synthesized. Second, with a focus on the knowledge domain of "urban planning," the methodological gaps in fundamental research within this discipline are identified and elucidated. Finally, in the third phase, through an integrative interdisciplinary synthesis between these two domains, a transparent and systematic process for fundamental theorization in urban planning is designed and proposed.

FINDINGS

The literature on interdisciplinary research proposes various processes for conducting such studies. These range from Newell's fourteen-step process (2007: 248) and Repko's ten-step process (2018: 239) to Khoorsandi Taskoh's five-step process (2017, 209) and Darzi and Salmannejad's five-step process (2019: 79), which itself is based on a synthesis of four other theories. Synthesizing these processes and their stages for application in a qualitative, problem/topic-oriented, exploratory, and integrative interdisciplinary study yields a four-stage process:

Step 1: Defining the Problem/Topic and its Interdisciplinary Position (relying on logical reasoning).

Step 2: Disciplinary Studies (relying on the meta-synthesis method).

Step 3: Integrating Disciplinary Insights and Achieving Interdisciplinary Insight (relying on integrative methods of redefinition and generalization).

Step 4: Validating/Establishing the Credibility of the Resulting Interdisciplinary Insight (relying on various techniques used in qualitative research).

Based on the comprehensive discussions in the article, and considering the proposed process for interdisciplinary research alongside the identified methodological and theoretical gaps in interdisciplinary urban planning knowledge, a corresponding process for urban studies can be designed through interdisciplinary integration using the method of generalization. To better understand this process in fundamental urban studies, the proposed steps are redefined and mapped onto a hypothetical research topic.

The title of this hypothetical study is "Explaining the Desirable System of Urban Neighborhoods Based on the Principles of Islamic Anthropology." It aims to "understand the nature of the neighborhood concept and the structure of its functional, physical, and managerial dimensions, based on Islam's definition of human nature, dimensions, goals, missions, and needs." The research establishes a link between "Islamic Anthropology," as a topic within the Islamic religious sciences, and the "neighborhood," as a subject of focus in urban planning and design, making it an interdisciplinary and exploratory study. As it does not rely on quantitative data and statistics but on interpretative and analytical library data, it is a qualitative study in terms of strategy. The research intends to establish a bridge between disciplines by focusing on their intersection (the subject of *human*) and to propose a set of strategies and solutions for neighborhood organization. Thus, it is both problem/topic-oriented and integrative. Therefore, we are dealing with an interdisciplinary, qualitative, problem/topic-oriented, exploratory, and integrative study.

Given its interdisciplinary nature, after defining the problem, formulating the main research question, and explaining the interdisciplinary position of the topic, this study requires two parallel "disciplinary meta-synthesis" processes as its second stage. One process focuses on scientific sources in the "Islamic Anthropology" domain, and the other on research in the "Neighborhood" subject area. In each meta-synthesis—while adhering to the specifics of the respective disciplinary sub-question—methods such as "systematic review" (for searching, selecting relevant and final sources) and "grounded theory" (for extracting, analyzing, and synthesizing data) should ultimately yield a relatively comprehensive, integrated, and novel perspective on each topic (Islamic Anthropology and the Neighborhood). Since achieving a disciplinary theory in each domain is not the aim here, the *selective coding* step of the grounded theory method is omitted from the research stages. It should be noted that the meta-synthesis method and its underlying systematic review and grounded theory techniques focus on textual library data, given the chosen fundamental topic.

In the third stage, "Interdisciplinary Integration," the methods of "redefinition" and "generalization" will be used to achieve the research objectives.

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

Redefinition is used to arrive at a new definition of the neighborhood concept, and generalization is used to determine its functional, physical, and managerial structure.

In the fourth stage, to establish the research's credibility—appropriate to the topic—the techniques of "reflexivity," "data triangulation," "investigator triangulation," and "theory triangulation" used throughout the process are described in detail. Furthermore, for validating the results, the "audit/review" technique in the form of a "Delphi method" can be utilized.

CONCLUSION

This article elucidated the core themes, types, processes, and associated qualitative methods of interdisciplinary research, followed by an explanation of the interdisciplinary nature of urban planning, its methodological gaps, and the challenges of theorization within this knowledge domain. Based on comprehensive and in-depth investigations, it was determined that interdisciplinary studies which are qualitative, problem/topic-oriented, exploratory, and integrative bear the strongest relation to the concept of theorization. Such studies are most capable of being utilized in fundamental research across various specializations within urban planning and extensively facilitate the incorporation of findings from other fields into urban planning.

This type of research, by following a four-stage process—1) defining the problem/topic and its interdisciplinary position, 2) conducting disciplinary studies, 3) integrating disciplinary insights to achieve an interdisciplinary insight, and 4) validating/establishing the credibility of the resulting interdisciplinary insight—and by employing the method of "meta-synthesis" along with the techniques of "systematic review" and "grounded theory" in the disciplinary studies phase, as well as techniques of "redefinition" or "generalization" during integration, can lead to fundamental theorization in urban studies and planning.

NOVELTY

The innovation of this article lies in presenting a coherent process outlining the stages of interdisciplinary research along with applicable methods and techniques, and, crucially, in generalizing this process to fundamental urban planning research as a principal pathway for theorization within this interdisciplinary domain.

BIBLIOGRAPHY

- Ahuali, V. (2011). *Farātarkib-e natāyēj-e vakāvi-hā-ye keyfi va motāle'āt-e farhangī: vāqe'iyat yā toham?* [Meta-synthesis of qualitative findings and cultural studies: Reality or illusion?]. *Barg-e Farhang*, 22, 24-45. [In Persian]
- Ahmadi, S., & Habibi, M. (2020). *Negarishi 'amali be ravesh-e taḥqīq-e nazariye-ye zamīneh-āyi: mafhum, paradigam va vijegī-hā hamrāh bā barresi-ye yek mored-e pazhuheši* [A practical approach to grounded theory research: Concept, paradigm, and characteristics with a case study]. *Journal of Urban Design Studies and Urban Research*, 3(1), 1-26. [In Persian]
- Alikhani, A. (2024). The challenges and barriers of interdisciplinary theorizing in Iran. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 16(3), 5-28. <https://doi.org/10.22035/isih.2024.5302.502> [In Persian]
- Alikhani, A. (2026). Requirements and preconditions for interdisciplinary theorizing. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 18(2), 7-32. <https://doi.org/10.22035/isih.2026.5677.5250> [In Persian]
- Arab, S., Ebrahimzadeh Pezeshki, R., Morovati Sharifabadi, A. (2015). Tarāhi-ye model-e farātarkib-e 'avāmel-e mo'asser bar ṭalāq bā morur-e nezām-mand-e motāle'āt-e pišin [Designing a meta-synthesis model of factors affecting divorce through a systematic review of previous studies]. *IRJE*, 10 (4),10-22. [In Persian]
- Aram, J. D. (2004). Concepts of Interdisciplinarity: Configurations of Knowledge and Action. *Human Relations*, 57(4), 379-412. <https://doi.org/10.1177/0018726704043893>
- Auerbach, C. F., & Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative data: An introduction to coding and analysis*. New York University Press.
- Azkiā, M. & Tavakoli, M. (2006). *Faratahlil-e motāle'āt-e rezāyat-e shoghli dar sāzmān-hā-ye āmuzeshi* [Meta-analysis of studies on job satisfaction in educational organizations]. *Sociological Review*, 27(27), 1-26. [In Persian]
- Blackie, N. (2017). *Tarāhi-yi pāzūhihā-yi ijtimā'i* [Designing Social Research] (H. Chavoshian, Trans.). Tehran, Iran: Ney. (Original work published 2000). [In Persian]
- Bryman, A. (1988). *Quantity and Quality in Social Research* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203410028>
- Charmaz, K. (2000). Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods. In N.K. Denize & Y. S. Lincoln (Eds.) *Handbook of Qualitative Research*, second edition (pp. 509-536). Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Charmaz, K. (2006). *Grounding Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications Ltd.
- Chenail, R. J. (2009). Bringing Method to the Madness: Sandelowski and Barroso's Handbook for Synthesizing Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 13(4), 8-12. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2009.2820>

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). Introduction. In *Basics of Qualitative Research (3rd ed.): Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (pp. 1-18). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Sage Publications, Inc.
- Creswell, J. W. (2009). *Tarḥ-e pazhuheš: roykardhā-ye kammi, keyfī va tarkibi* [Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches] (A. Kiamanesh, & M. Danaye Tous, Trans.). Tehran, Iran: Jahad-e Danesgahi. (Original work published 2009) [In Persian]
- Danaeefard, H. (2010). *Raveš-šenāsi-ye pazhuheš-e kammi dar modiriāt: roykardi jāmeʿ* [Quantitative research methodology in management: A comprehensive approach]. Tehran, Iran: Eshraghi. [In Persian]
- Darzi, Q., & Salmannejad, M. (2019). *Farāyandšenāsi-ye motāleʿāt-e miyān-rishti dar pazhuheš-hā-ye Qurʾāni; nemune-ye moredi: vāʾi-ye “šākela” dar āye-ye 84-e sure-ye Esrāʾ* [Process analysis of interdisciplinary studies in Qurʾanic research: Case study of the word “shakela” in verse 84 of Surah Al-Isra]. *Quran and Hadith Studies*, 51(1), 71-106. <https://doi.org/10.22067/naqhs.v51i1.64891> [In Persian]
- Ebrahimi, M. (2014). *Barresi-ye zarurat-hā-ye motāleʿāt-e miyān-rishti dar ḥoze-ye ʿolum-e ensāni* [Examining the necessity of interdisciplinary studies in the field of humanities]. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 6(2), 19-32. <https://doi.org/10.7508/isih.2014.22.002> [In Persian]
- Erwin, E. J., Brotherson, M. J., & Summers, J. A. (2011). Understanding Qualitative Metasynthesis: Issues and Opportunities in Early Childhood Intervention Research. *Journal of Early Intervention*, 33 (3), 186-200. <https://doi.org/10.1177/1053815111425493>
- Esterberg, K. G. (2001). *Qualitative Research: Methods and Process* (2nd ed.), London: Open University Press.
- Farasatkah, M. (2011). Interdisciplinarity and Emerging Frontiers in Science; A Study on Origins, Capabilities and Requirements of Interdisciplinization. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 4(1), 1-24. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.13.001> [In Persian]
- Fatehrad, M., Jalilvand, M. R., & Mohammadzade, M. (2011). A Theoretical and Empirical Analysis of Challenges and motivations of Interdisciplinary Studies Implying on Interdisciplinary Methodology. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 4(1), 85-111. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.13.005> [In Persian]
- Glaser, B., & Strauss, A. (1999). *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (1st ed.). Routledge. doi:10.4324/9780203793206

- Glaser, B. (1988). *Doing Grounded Theory: Issues and Discussions*. Sociology Press.
- Glass, Gene, V., MacGaw, B., Smith, M. L. (1981). *Meta-analysis in social research* (1. print.). Beverly Hills [u.a.]: SAGE.
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Irandoost, K. (2012). *Daramadi bar māhiyat-e miyān-rishti-ye joghrafiyā-ye shahri va barnāme-rizi-ye shahri* [An introduction to the interdisciplinary nature of urban geography and urban planning]. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 4(3), 1-14. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.15.001> [In Persian]
- Jafarinejad, N., Moghbel Baarz, A., & Azar, A. (2014). *Šenāsāyi va estenbāt-e mo'allefe-hā-ye asāsi-ye modiriāt-e risk-e sāmāni bā estefāde az ravesh-e faratarakib* [Identifying and extracting the main components of enterprise risk management using the meta-synthesis method]. *Journal of Industrial Management Perspective*, 4(3), 85-107. [In Persian]
- Johnson, B., & Christensen, L. (2008). *Educational Reserch: Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publication Ltd.
- Kalantari, A., Roshanfekr, P., & Javaheri, J. (2011). *Āsār va payāmad-hā-ye ṭalāq: morur-e nezām-mand-e taḥqiqāt-e anjām-shode dar Irān bā ta'kid bar molāheẓāt-e jensi (1376–1390)* [Effects and consequences of divorce: A systematic review of studies conducted in Iran with an emphasis on sexual considerations (1997–2011)]. *Woman in Development & Politics*, 9(3), 111-131. [In Persian]
- Kazemian, G., & Haghghi, M. (2011). Urban management in Iran's higher educational system: assessment of its philosophy and interdisciplinary obligations. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 3(2), 75-98. <https://doi.org/10.7508/isih.2011.1011.004> [In Persian]
- Khayroddin, R. & Dalaie Milan, E. (2016). *Taḥlil-e moḥtavā-ye sotooḥ-e chahār-gāne-ye ravesh-šenāsi-ye pazhuheš dar motāle'āt-e šahrsāzi (mored-e pazhuheši: pāyān-nāme-hā-ye šahrsāzi-ye Dānešgāh-e Elm va San'at-e Iran 1380–1393)* [Content analysis of the four levels of research methodology in urban studies (case study: Urban planning theses at Iran University of Science and Technology, 2001–2014)]. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 22(89), 107-136. [In Persian]
- Khorsandi Taskoh, A. (2017). *Goftemān-e miyān-rishti-ye dāneš* [Interdisciplinary discourse of knowledge]. Tehran, Iran: Institute for Social and Cultural Studies. [In Persian]
- Khorsandi Taskooh, A. (2009). Variety of Typologies in Interdisciplinary Education. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 1(4), 57-83. <https://doi.org/10.7508/isih.2009.04.003> [In Persian]

- Khorshidi, G., & Pishgahi, S. (2012). Capacities and Obstacles for Developing Interdisciplinary Humanities. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 4(2), 1-16. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.14.001> [In Persian]
- Lak, A. (2014). Kārbord-e nazariye-ye zamineh-āyi dar pazhuheš-hā-ye tarāhi-ye šahri [Application of grounded theory in urban design research] *Grounded Theory Applications in Urban Design Research. Soffeh*, 24(1), 43-60. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.1683870.1393.24.1.4.3> [In Persian]
- Mason, J. (1977). *Qualitative Researching*. Sage Publication. London.
- Mohammadi, B. (2013). *Daramadi bar raveš-e taḥqiq-e keyfi* [An introduction to qualitative research methods]. Tehran, Iran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Mohammadpour, A. (2017). *Zedd-e raveš: zamineh-hā-ye falsafi va raviyeh-hā-ye 'elmi dar raveš-šenāsi-ye keyfi* [Counter-method: Philosophical foundations and scientific procedures in qualitative methodology]. Tehran, Iran: Logos. [In Persian]
- Mores, J.M. (2001). Situating Grounded Theory, In, R.S. Schreider & P. Noerager Stern (eds). *Using Grounded theory in nursing*. New York: Springer.
- Naghizadeh, R., Elahi, S., Manteghi, M. & Ghazinoory, S. (2015). *Farātarkib-e model-hā-ye no 'āvāri-ye manteqe-i; moruri bar sāl-hā-ye 1990–2013* [Meta-synthesis of regional innovation models: A review of 1990–2013]. *Innovation Management*. 3(4), 25- 56. [In Persian]
- Nateghpour, M..J. & Firouzabadi, S. A. (2006). *Šekl-giri-ye sarmāye-ye ejtemā'i va farātahlil-e 'avāmel-e mo'asser bar ān* [The formation of social capital and meta-analysis of its influencing factors]. *Sociological Review*, 28(2), 160-190. [In Persian]
- National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, and Institute of Medicine. (2005). *Facilitating Interdisciplinary Research*. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11153>
- Newell, W. (2013). The State of the Field: Interdisciplinary Theory. *Issues in Interdisciplinary Studies*. 31. 22-43.
- Patton, M. Q. (2001). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: Sage Publications Ltd.
- Rajabnejad, M., Shirani, A., & Khazandari, S. (2006). *Morur-e nezām-mand-e šavāhed* [Systematic review of evidence]. Tehran, Iran: Shahid Beheshti University of Medical Sciences and Healthcare Services. [In Persian]
- Ranjbar, E., Ayatollahi Tabatabaei, Z. S., & Keshishians A. (2023). *Be suy-e farāyand-e jāme'-e arzeshyābi-ye keyfiyat-e fazāhā-ye omumi-ye šahri dar šahrhā-ye Iran* [Toward a comprehensive process for evaluating the quality of urban public spaces in Iranian cities]. *Urban Design Discourse a Review of Contemporary Litreatures and Theories*, 4(1), 115-134. [In Persian]

- Repko, A. F. (2012). *Pazhuheš-e miyān-rishti: nazariye va farāyand* [Interdisciplinary research: Theory and process] (M. Alavi-Pour, M. Karami, H. Etemadi Zadeh Derikvandi, & A. A. Nourali-Vand, Trans.). Tehran, Iran: Institute for Social and Cultural Studies. [In Persian]
- Rezapour, A., & Ranjbar, E. (2022). Jaryān-šenāsi-ye roykardhā-ye nazari-e mortabet bā fazāhā-ye šahri [Typology of theoretical approaches related to urban spaces]. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 19(107), 5-20. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.276281.4826> [In Persian]
- Riazi, S. A. H. (2014). *Šahr: padide-i miyān-rešte 'i* [City as an interdisciplinary phenomenon]. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 6(1), 101-115. <https://doi.org/10.7508/isih.2014.21.005> [In Persian]
- Saeidi Rezvani, N., et al. (2015). *Ravesh tahqiq dar motāle 'āt-e šahri* [Research methodology in urban studies]. Tehran, Iran: Kasra. [In Persian]
- Sandelowski M. (2008). Reading, writing and systematic review. *Journal of advanced nursing*, 64(1), 104–110. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2008.04813.x>
- Sandelowski, M., Barroso, J. (2007). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. United States: Springer Publishing Company.
- Seyed Hosseini, S., et al. (2017). Nazariye-ye zamineh-āyi dar qalamro-ye elm-e ettelā'āt va dāneš-šenāsi [Grounded theory in the field of information science and knowledge studies]. *Knowledge Studies*, 10 (37), 31- 42. [In Persian]
- Shokati Ahmad Abad, M., & Hasani, P. (2007). Farātahlil chist? [What is Metanalysis?]. *Modern Care Journal*, 3(3), 15. [In Persian]
- Siau, K., & Long, Y. (2005). Synthesizing e-government stage models - A meta-synthesis based on meta-ethnography approach. *Industrial Management and Data Systems*, 105(4), 443-458. <https://doi.org/10.1108/02635570510592352>
- Sohrabi, B., Yazdani, H. R., Ershadi, M. J., & Dorvash, S. (2021). Šenāxt va taḥlil-e sistemik-e metodoloži-hā-ye keyfiyat-e dāde va arāye-ye yek chārhub-e jāme' (bā estefāde az ravesh-e faratarakib) [Systematic identification and analysis of data quality methodologies and proposing a comprehensive framework (using the meta-synthesis method)]. *Iranian Journal of Information Processing and Management*, 36(3), 737-766. <https://doi.org/10.52547/jipm.36.3.737> [In Persian]
- Tayebi Abolhasani, A. (2019). Daramadi bar raveš-e taḥqiq: raviyeh-hā-ye estāndārd-e taḥlil-e dādeh-hā-ye keyfi [An introduction to research methods: Standard procedures for qualitative data analysis]. *Science and Technology Policy Letters*, 09(2), 67-96. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.24767220.1398.09.2.5.1> [In Persian]
- Toronto, Coleen & Remington, Ruth. (2020). Step-by-Step Guide to Conducting an Integrative review. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-37504-1>

Turner, B.A. (1981). Some practical aspects of qualitative data analysis: One way of organising the cognitive processes associated with the generation of grounded theory. *Qual Quant*, 15, 225–247. <https://doi.org/10.1007/BF00164639>

Whittemore, R., & Knafl, K. (2005). The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing*, 52(5), 546–553. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03621.x>

Zahedi, K. (2010). *Barrasi-ye farāgašt-e āmūzeš va pazhuheš-e miyān-rishti: niyāz-e diruz, roykard-e emruz, zir-sāxt-e fardā* [The evolution of interdisciplinary education and research: Past need, present approach, future infrastructure]. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 1(4), 1-17. <https://doi.org/10.7508/isih.2009.04.001> [In Persian]

Interdisciplinary Studies
in the Humanities

Volume 18
Issue 3
Summer 2026

مقاله پژوهشی

طراحی فرایندی روش‌شناختی به منظور نظریه‌پردازی بنیادین در دانش میان‌رشته‌ای شهرسازی

مجید خرمشاد^۱، رضا خیرالدین^{۲*}

دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰؛ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۵

چکیده

دانش شهرسازی به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای خود، همواره دچار خلأهای دانشی مختلفی بوده که برطرف نمودن آن‌ها نیازمند بهره‌گیری از رویکردها، مبانی، روش‌ها و ابزارهای دیگر دانش‌ها است. یکی از مهم‌ترین این خلأها، فقدان ساختار روش‌شناسی منسجم جهت راهبری پژوهش‌های این حوزه دانشی به ویژه جهت تحقق نظریه‌پردازی است. هدف این مقاله برطرف نمودن نسبی این خلأ است. براساس بررسی‌های صورت گرفته بهره‌گیری دقیق از مبانی توسعه پیدا کرده در حوزه «مطالعات میان‌رشته‌ای» می‌تواند این چالش را تا حد قابل قبولی برطرف نماید. حوزه‌ای که تطابق مستحکمی با ماهیت میان‌رشته‌ای شهرسازی داشته و روش‌ها و شیوه‌های پژوهشی شفاف و قابل اتکایی را برای نظریه‌پردازی عرضه می‌نماید. این پژوهش با بهره‌گیری از «فرایند مطالعات میان‌رشته‌ای کیفی» و تعمیم «فرایند و روش‌های مطالعات میان‌رشته‌ای» به «مطالعات بنیادین شهرسازی»، فرایند نوینی برای شکل‌گیری نظریه‌پردازی شهری در کشور ارائه نموده است. بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته و نتایج حاصله، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای که کیفی، مسئله/موضوع‌محور، باز و تلفیقی بوده بیشترین نسبت را با مفهوم نظریه‌پردازی دارند. این نوع از پژوهش‌ها در صورت طی مراحل چهارگانه‌ای با عناوین (۱) تعریف مسئله/موضوع و جایگاه میان‌رشته‌ای آن، (۲) مطالعات رشته‌ای، (۳) تلفیق بینش‌های رشته‌ای و حصول بینش میان‌رشته‌ای و (۴) اعتبارسنجی/تبیین اعتبارپذیری بینش میان‌رشته‌ای حاصله و بهره‌گیری از روش‌های «فرا ترکیب» و شیوه‌های «مرور نظام‌مند» و «نظریه‌زمینه‌ای» در مطالعات رشته‌ای و همچنین شیوه‌های بازتعریف یا تعمیم در امر تلفیق، می‌توانند منتج به نظریه‌پردازی بنیادین در مطالعات شهری و شهرسازی گردند.

کلیدواژه‌ها: پژوهش میان‌رشته‌ای، نظریه‌پردازی، روش‌شناسی، شهرسازی

۱. پژوهشگر دکتری، شهرسازی، شهرسازی، مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

majid_khoramshad@cmps2.iust.ac.ir ✉

۲. دانشیار، شهرسازی، شهرسازی، مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

reza_kheyroddini@iust.ac.ir ✉

* نویسنده مسئول

۱. مقدمه و بیان مسئله

موقعیت میان‌دانشی شهرسازی به صورت ذاتی سبب شکل‌گیری نظریات و پژوهش‌های میان‌رشته‌ای^۱ متعددی با دغدغه پیوند شهر با مبانی و نظریات حوزه‌های مختلف از جمله اقتصاد، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، روانشناسی، حقوق، سلامت و بهداشت، رسانه، تبلیغات، محیط‌زیست، جغرافیا، حمل و نقل و غیره در سطح بین‌المللی شده است. اما در کشور ما عمده مطالعات میان‌رشته‌ای شهری در سطح اجرایی و یا نهایتاً راهبردی و جهت پاسخگویی به مسائل جاری طراحی شده و اهتمام چندانی در خلق نظریاتی بنیادین و یکپارچه حاصل از تلفیق میان یک یا چند حوزه دانشی وجود ندارد. بدین جهت، شاهد فقر غیرقابل انکاری در نظریه‌پردازی شهرسازانه با اتکاء بر مطالعات بین‌رشته‌ای در کشور هستیم. فقر و خلأی که سبب پای‌برجا ماندن مسائل اساسی و بنیادین شهرها در کشور شده است. بخشی از این خلأ به جهت عدم تکیه بر ظرفیت غنی مبانی بومی شهرسازی کشور است و بخشی دیگر به سبب عدم توجه عمیق به ماهیت بین‌رشته‌ای این دانش و امکان تعمیم و یا تلفیق مفاهیم و روش‌های حوزه‌های دانشی دیگر با مفاهیم و روش‌های شهرسازانه.

البته این فقر مختص حوزه دانشی شهرسازی نیست. علیخانی (۱۴۰۳) به عنوان یکی از متخصصان رویکرد میان‌رشته‌ای، چنین بیان می‌دارد که «در ایران پدیده میان‌رشته‌گی و رشته‌های این حوزه دچار چالش‌ها و موانع متعددی هستند و این چالش‌ها در عرصه‌های مختلف مطالعات میان‌رشته‌گی از آموزش و پژوهش گرفته تا برنامه‌ریزی و انتشار خود را نشان داده است که یکی از آن‌ها نظریه‌پردازی است. در ایران امروز در حد قابل قبول و تراز بین‌المللی، نظریه‌ها و نظریه‌پردازی در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای نداریم. در رشته‌ها، زمینه‌ها و موضوعات مختلف علوم انسانی و اجتماعی و به ویژه حوزه‌های میان‌رشته‌ای، صدها بلکه هزاران نظریه وجود دارد و همچنان زمینه برای نظریه‌پردازی‌های جدید باز است. هر کدام از این نظریه‌ها می‌توانند

1. Interdisciplinary research (IDR)

در مقطعی گامی برای کاهش مشکلات و نابسامانی‌ها یا راهی به سوی توسعه و پیشرفت و سعادت باشند» (علیخانی، ۱۴۰۳، ۵ و ۲۴).

وجود چنین خلأ مهمی در دانش شهرسازی و همچنین اصالت ابعاد مختلف هدف این مقاله، مستند به پژوهش‌های دیگری که در موضوع روش‌شناسی در دانش شهرسازی متمرکز بوده‌اند می‌تواند مورد تأیید قرار می‌گیرد. به عنوان نمونه، سعیدی‌رضوانی و همکاران (۱۳۹۴، ۱۳) در کتابی تحت عنوان روش تحقیق در مطالعات شهری، بیان کرده‌اند که «خلأ منابع روش تحقیق در حوزه مسائل شهری با هدف هدایت صحیح پژوهشگران جوان به ویژه در فرایند تدوین پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلی به شدت محسوس است».

خیرالدین و دلایی میلان (۱۳۹۵، ۱۳۲) در تحقیقی با عنوان تحلیل محتوای سطوح چهارگانه روش‌شناسی پژوهش در مطالعات شهرسازی، «تغییر جهت پژوهشگران از مطالعات و پژوهش‌های راهبردی به پژوهش‌های بنیادین و فلسفی شهر و شهرسازی» را به جهت تقویت روش تحقیق در پژوهش‌های شهرسازی پیشنهاد داده‌اند.

بر این اساس، مسئله پژوهش - عمدتاً ناظر بر خلأ دوم مورد بحث - «فقدان فرایندهای روش‌شناسانه شفاف برای نظریه‌پردازی بنیادین مبتنی بر میان‌رشتگی در دانش شهرسازی» تعریف می‌شود. در پاسخ به این مسئله، هدف پژوهش ارائه فرایند و مجموعه‌ای از روش‌ها و شیوه‌های درهم‌تنیده به منظور تسهیل نظریه‌پردازی بنیادین در حوزه شهرسازی است؛ فرایندی که بر تعمیم روش‌های متداول در مطالعات میان‌رشته‌ای به ساحت روش‌شناسی مطالعات شهرسازی استوار است. غفلت از به‌کارگیری چنین فرایندی در پژوهش‌های مطالعات شهری، یکی از دلایل اساسی در عدم شکل‌گیری نظریه‌های نو و بومی در کشور به شمار می‌رود. شایان توجه است که این فرایند در چارچوب راهبرد پژوهش کیفی و در مقیاس رساله‌های دکتری، کانون تمرکز این پژوهش قرار دارد.

۲. پیشینه تحقیق

متناسب با هدف پژوهش - که در واقع ارائه فرایند و روش‌هایی برای نظریه‌پردازی در حوزه دانش میان‌رشته‌ای شهرسازی است - پیشینه‌ای که به‌طور مستقیم با این هدف و مسئله اصلی مقاله انطباق داشته باشد، در ادبیات نظری موجود یافت نشد. با این حال، می‌توان پژوهش‌هایی را شناسایی کرد که بخشی از این هدف را پوشش داده‌اند.

علی‌خانی (۱۴۰۵) در مقاله «الزامات و اقتضائات نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای»، با وجود تمرکز بر الزامات و اقتضائات علمی، فرهنگی، ذهنی و شخصیتی نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای، تعریفی جامع و قابل توجه ارائه می‌کند که می‌تواند دریچه‌ای نظری برای تبیین فرایندها و روش‌های این نوع پژوهش‌ها فراهم سازد. وی نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای را «فرایندی می‌داند که از کنجکاوی عالمانه و روشمند برای فهم یک پدیده چندوجهی آغاز می‌شود و با ساخت خلاقانه مفاهیم جدید در پارادایم‌های مختلف علمی و ایجاد ارتباطی نظام‌مند میان آن مفاهیم و واقعیت‌های مربوطه، از طریق کشف روابط چندجانبه میان علل، متغیرها و قواعد حاکم بر پدیده، در نهایت به شکل‌گیری یک نظام مفهومی - واقعی برای فهم آن پدیده منتهی می‌شود.»

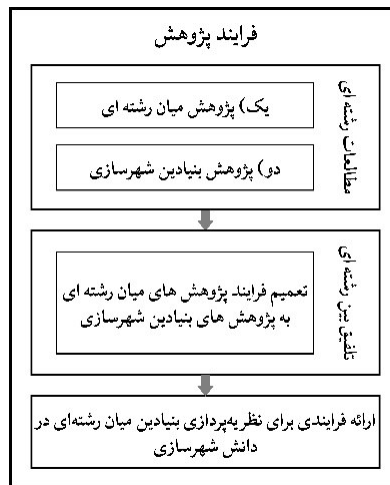
در سطحی عملیاتی‌تر و متناسب با رویکردهای مختلف موجود در مطالعات میان‌رشته‌ای نیز فرایندهای متنوعی برای انجام پژوهش میان‌رشته‌ای پیشنهاد شده است. نیوول (۲۰۰۷، ۲۴۸) فرایندی چهارده مرحله‌ای، ریگو (۱۳۹۷، ۲۳۹) فرایندی دهم مرحله‌ای، خورسندی طاسکوه (۱۳۹۶، ۲۰۹) فرایندی پنج مرحله‌ای و درزی و سلمان‌نژاد (۱۳۹۸، ۷۹) نیز فرایندی پنج مرحله‌ای ارائه کرده‌اند. برای نمونه، فرایند پیشنهادی درزی و سلمان‌نژاد - که بر پایه بررسی دست‌کم چهار رویکرد متفاوت استخراج شده است - شامل این مراحل است: ۱) شناسایی پرسش، مسئله یا موضوع میان‌رشته‌ای؛ ۲) شناسایی رشته‌ها، روش‌ها، نظریه‌ها و پدیده‌های مرتبط با مسئله اصلی؛ ۳) زمینه‌مند ساختن مسئله در چارچوب رشته‌های مرتبط و ایجاد بینش‌های مرتبط؛ ۴) دستیابی به زمینه مشترک؛ و ۵) مفهوم‌سازی، ایجاد ادراک جامع و آزمون آن.

با این حال، روشن است که این فرایندها الزاماً با هدف نظریه‌پردازی – آن‌گونه که در مقاله حاضر مدنظر است – طراحی نشده‌اند و افزون بر این، درباره روش‌ها و شیوه‌های اجرایی قابل استفاده در هر یک از مراحل نیز توضیح عملیاتی مشخصی ارائه نمی‌کنند. در خصوص نظریه‌پردازی در شهرسازی، و به‌ویژه نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای در حوزه شهرسازی و مطالعات شهری، پژوهش قابل‌اعتنایی یافت نشد و اساساً نوآوری مقاله حاضر نیز از همین خلأ پژوهشی ناشی می‌شود.

۳. روش‌شناسی

مقاله حاضر از حیث روش‌شناختی، به دلیل حرکت در مسیر تعمیم «فرایند نظریه‌پردازی در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای» به «پژوهش‌های بنیادین شهرسازی»، در زمره پژوهش‌های میان‌رشته‌ای کیفی، نظری، باز و تلفیقی قرار می‌گیرد؛ مفاهیمی که شرح و تبیین هر یک در ادامه مقاله ارائه خواهد شد.

نمودار ۱. فرایند پژوهش

مطالعه حاضر، در مرحله ابتدایی، در قالب مطالعات رشته‌ای با تمرکز بر حوزه دانشی «پژوهش میان‌رشته‌ای»، پس از تشریح دقیق ماهیت مطالعات میان‌رشته‌ای،

انواع آن و جایگاه نظریه‌پردازی و فرایندها و روش‌های مرتبط با آن، جمع‌بندی بدیعی از «فرایند و روش‌های مطالعات میان‌رشته‌ای با تأکید بر نظریه‌پردازی» ارائه داده است. در مرحله دوم نیز مجدداً در چارچوب مطالعات رشته‌ای - با تمرکز بر حوزه دانشی شهرسازی و چالش‌های نظریه‌پردازی در آن - خلأهای نظری فرایند و روش‌های پژوهش بنیادین شهرسازی تشریح و تبیین گردید. در مرحله نهایی نیز به جهت حصول تلفیق بین‌رشته‌ای (میان حوزه دانشی «پژوهش میان‌رشته‌ای») و «پژوهش بنیادین شهرسازی»، تعمیم میان دو حوزه دانشی صورت گرفته و فرایندی شفاف و دقیق برای نظریه‌پردازی در پژوهش‌های بنیادین شهرسازی طراحی و پیشنهاد شده است.

۴. یافته‌ها: پژوهش میان‌رشته‌ای و نظریه‌پردازی

۴-۱. مطالعات میان‌رشته‌ای

«میان‌رشته‌گی» به معنای «تلفیق دانش، روش و تجارب دو یا چند حوزه علمی و تخصصی برای شناخت و حل یک مسئله پیچیده و یا معضل اجتماعی چندوجهی» (خورسندی طاسکوه، ۱۳۸۸، ۶۹) است. به تعبیر دیگر، «میان‌رشته‌گی به تعامل آگاهانه و روشمند حرفه‌ای میان کنشگران و متخصصان رشته‌ها در حوزه‌های مختلف علمی اطلاق می‌شود. در میان‌رشته‌گی متخصصان رشته‌ها و حوزه‌های مختلف دانش، هدفمندانه به مرزهای معرفتی و روشی یکدیگر ورود پیدا می‌کنند تا با توجه به ضرورت‌ها و نیازهای جدید، به گسترش اقلیم‌های معرفتی جدید، ایجاد ساختارهای آکادمیک نوین و شیوه‌ها و ابزارهایی برای شناخت یا فهم مسائل دست‌یابند» (خورسندی طاسکوه، ۱۳۸۸، ۶۱).

در تبیین چپستی «مطالعات و پژوهش‌های میان‌رشته‌ای» نیز با مفاهیمی مشابه مواجه هستیم. خورشیدی و پیشگاهی (۱۳۹۱، ۳) معتقدند که «تحلیل میان‌رشته‌ای مستلزم یکپارچه‌سازی دانش حاصل از رشته‌های مختلف علمی درباره یک موضوع است؛ به‌گونه‌ای که ابعاد مختلف رشته‌ها با یکدیگر ترکیب شوند و درکی حاصل شود

که فراتر از مجموع اجزای منفرد آن‌ها باشد». زاهدی (۱۳۸۹، ۴) نیز بیان می‌کند که «در مطالعات میان‌رشته‌ای، اعضای علمی رشته‌های غیرمرتبط به یک پرسش یا مسئله مشترک می‌پردازند و در جست‌وجوی هدفی واحد هستند؛ از این رو، چنین پژوهشی از مرزهای رشته‌ای عبور کرده و به تولید دانش یا نظریه‌ای جدید منتهی می‌شود». همچنین، فاتح‌راد و همکاران (۱۳۹۰، ۸۹) مطالعات میان‌رشته‌ای را تلاشی در راستای «توسعه دانش و رویکردهای نوین مطالعاتی و نیز اندیشیدن بر مبنای یکپارچگی و گسترش ایده‌های رشته‌های مختلف» می‌دانند.

در تعریفی جامع‌تر، «پژوهش میان‌رشته‌ای نوعی پژوهش است که به وسیله گروه‌ها یا افراد، با هدف تلفیق اطلاعات، داده‌ها، فنون، ابزارها، دیدگاه‌ها، مفاهیم یا نظریه‌های مرتبط با دو یا چند رشته علمی یا حوزه تخصصی، برای ارتقای فهم بنیادین یا حل مسائلی انجام می‌شود که فراتر از ظرفیت یک رشته علمی یا حوزه پژوهشی واحد قرار دارند» (آکادمی ملی علوم و دیگران، ۲۰۰۵، ۲۶).

با تأمل در تعاریف فوق، می‌توان نتیجه گرفت که یکی از اهداف اساسی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، دستیابی به نوعی یکپارچگی و جامعیت نظری، همراه با تولید و توسعه دانش جدید است.

۲-۴. انواع پژوهش میان‌رشته‌ای

در یک تقسیم‌بندی رویکردی، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای شامل پژوهش‌های آکادمیک، نظری و مسئله/موضوع‌محور هستند. پژوهش میان‌رشته‌ای آکادمیک بر خلق و توسعه الگوهای مهارتی، پژوهشی و گرایش‌ها دانشگاهی متمرکز است. خروجی این رویکرد در آموزش بین‌رشته‌ای مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. پژوهش میان‌رشته‌ای نظری دست به تولید یک معرفت‌شناسی نوین با ورود مباحث روش‌شناختی و یا رویکردی از دانشی به دانش دیگر می‌زند. مثال‌هایی از این رویکرد شامل تولید «نظریه پیچیدگی» و «نظریه آشوب» است. اما پژوهش میان‌رشته‌ای مسئله‌محور^۱ به دنبال شناخت و حل مسئله و یا

موضوعی پیچیده است. خروجی این رویکرد راهبردها و راهکارهای مشخصی برای به کارگیری در سطوح مختلف امر اجرایی است (خورسندی طاسکوه، ۱۳۹۶، ۱۹۷-۱۹۹). از سوی دیگر، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای به جهت محدوده دانشی کلان مورد ارجاع، به انواع بسته و باز تقسیم می‌شوند. در رویکرد پژوهش میان‌رشته‌ای بسته، موضوع و یا مسئله مورد انتخاب در حوزه مشخصی از علوم قرار گرفته‌اند. برای مثال، فرایند تلفیق میان‌رشته‌ای تعریف‌شده در حوزه دانشی علوم اجتماعی شامل رشته‌های جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، ارتباطات، برنامه‌ریزی اجتماعی، توسعه اجتماعی و غیره صورت می‌گیرد. رویکرد باز پژوهش میان‌رشته‌ای اما سعی در تلفیق میان‌رشته‌هایی دارد که در دو یا چند حوزه دانشی قرار می‌گیرند؛ همچون حوزه‌های دانشی علوم اجتماعی و هنر (خورسندی طاسکوه، ۱۳۸۸، ۶۱ و ۶۲).

پژوهش‌های میان‌رشته‌ای همانند تمامی تحقیقات علمی دیگر به جهت راهبرد^۱ نیز قابل تقسیم‌بندی به سه دسته کمی، کیفی و ترکیبی هستند. پژوهش کمی متکی بر فرایندهای آماری و با مقاصد کمی‌سازی داده‌ها و اطلاعات به دست می‌آید (کوربین و اشتراث^۲، ۲۰۰۸). در مقابل، «پژوهش کیفی صورتی از پژوهش تفسیری است که طی آن پژوهشگران مشاهده‌ها، شنیده‌ها و ادراکات خود را تفسیر می‌کنند [و تلاش دارند] تصویری جامع از مسئله یا موضوع مورد مطالعه به دست دهند» (کرسول، ۱۳۹۶، ۳۰۰ و ۳۰۱). پژوهش ترکیبی هم سعی در به کارگیری توأمان روش‌ها و شیوه‌های آماری و تفسیری دارد. پژوهش میان‌رشته‌ای شامل گونه‌های متنوعی نیز همچون (۱) متعارف، (۲) تلفیقی^۳، (۳) فرارشته‌ای و (۴) مفهومی نیز می‌باشد. در گونه متعارف پژوهش میان‌رشته‌ای - به عنوان پایین‌ترین سطح این نوع نگاه دانشی - پژوهشگر و یا پژوهشگران در یک جایگاه رشته‌ای مستقر هستند و متناسب با دانش و تجربه خود موضوع را از دیدگاه‌های علمی دیگر مورد تحلیل قرار داده و عملاً تلفیق هدفمندی صورت نمی‌گیرد. در گونه تلفیقی،

1. Strategy
2. Corbin and Strauss
3. Integration

پژوهشگر بنا دارد پل‌های ارتباطی میان رشته‌های مورد نظر - یا با تکیه بر موضوعات محل تلاقی و یا با توجه به محل شکاف دانشی - برقرار نماید. در گونه تلفیقی مطالعات میان رشته‌ای به عنوان رایج‌ترین الگوی مورد بهره‌برداری در این حوزه، هدف چستی است و نه چگونگی (ابراهیمی، ۱۳۹۳، ۳۰). گونه فرارشته‌ای، وسعت دانشی بیشتری را در نظر گرفته و بنا دارد حوزه‌ها، رشته‌ها و گرایش‌های مختلف و در عین حال محدودی را حول یک موضوع یا مسئله به میدان پژوهش بکشاند. این گونه عمدتاً بر پایه اعتقاد به وجود ساختارهایی مشترک میان نظام‌های طبیعی و اجتماعی استدلال‌های خود را به پیش می‌برد. نهایتاً در گونه مفهومی پژوهش میان رشته‌ای، مطالعات و تحقیقات متمرکز بر مسئله و یا موضوعی مشخص ولی اساساً فارغ از زاویه نگاه هر گونه رشته‌ای پایه‌ریزی می‌شوند. این گونه معمولاً در جایگاه بررسی انتقادی موضوعی فرهنگی و اجتماعی کلان بروز می‌نماید (خورسندی طاسکوه، ۱۳۹۶، ۲۰۰-۲۰۲).

جدول ۱. انواع پژوهش‌های میان‌رشته‌ای

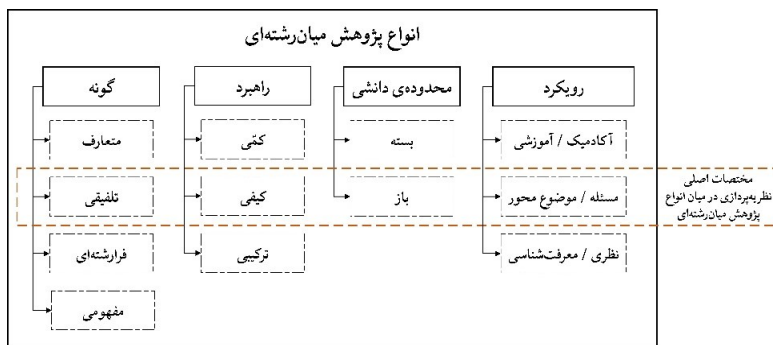
دسته‌بندی	نوع	توضیحات
رویکرد	آکادمیک	بر خلق و یا توسعه الگوهای مهارتی، پژوهشی و گرایش‌های دانشگاهی متمرکز است. خروجی این رویکرد در آموزش بین رشته‌ای مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.
	مسئله یا موضوع محور	به دنبال شناخت و حل مسئله و یا موضوعی پیچیده است. خروجی این رویکرد راهبردها و راهکارهای مشخصی برای به کارگیری در سطوح مختلف اجرایی است
	نظری	دست به تولید یک معرفت‌شناسی نوین با ورود مباحث روش‌شناختی و یا رویکردی از دانشی به دانش دیگر می‌زند.
محدوده دانشی	بسته	موضوع و یا مسئله مورد انتخاب در حوزه مشخصی از علوم قرار گرفته‌اند. به طور مثال حوزه رشته‌های مرتبط با علوم اجتماعی.
	باز	سعی در تلفیق میان رشته‌هایی دارد که در دو یا چند حوزه دانشی قرار می‌گیرند. به طور مثال حوزه‌های دانشی علوم اجتماعی و هنر.
راهبرد	کمی	متکی بر فرایندهای آماری و با مقاصد کمی‌سازی داده‌ها و اطلاعات.
	کیفی	مشاهده‌ها، شنیده‌ها و ادراکات خود تفسیر و تصویری جامع از مسئله یا موضوع مورد مطالعه به دست می‌آید.
	ترکیبی	سعی در به کارگیری توانان روش‌ها و شیوه‌های آماری و تفسیری دارد.
گونه	متعارف	پژوهشگر در یک جایگاه رشته‌ای مستقر است و متناسب با دانش و تجربه خود موضوع را از دیدگاه‌های علمی دیگر مورد تحلیل قرار داده و عملاً تلفیق هدفمندی صورت نمی‌گیرد.

دسته‌بندی	نوع	توضیحات
	تلفیقی	پژوهشگر بنا دارد پلی ارتباطی میان رشته‌های مورد نظر - یا با تکیه بر موضوعات محل تلاقی و یا با توجه به محل شکاف دانشی - برقرار نماید.
	فرارشته‌ای	پژوهشگران وسعت دانشی بیشتری را در نظر گرفته و بنا دارند حوزه‌ها، رشته‌ها و گرایش‌های مختلف و در عین حال نسبتاً محدودی را حول یک موضوع یا مسئله به میدان پژوهش بکشاند.
	مفهومی	مطالعات و تحقیقات متمرکز بر مسئله و یا موضوعی مشخص ولی اساساً فارغ از زاویه نگاه هر گونه رشته‌ای پایه‌ریزی می‌شوند.

(منبع: خورسندی طاسکوه، ۱۳۹۶، ۱۹۷-۲۰۲؛ کرسول، ۱۳۹۶، ۳۰۰-۳۰۱؛ کوربین و اشتراف، ۲۰۰۸؛ و خورسندی طاسکوه، ۱۳۸۸، ۶۱ و ۶۲)

۳-۴. مختصات نظریه‌پردازی در پژوهش میان‌رشته‌ای

با وجود این که به صورت کلی بیان می‌شود «روش مطالعات میان‌رشته‌ای برنامه‌ای زایا و پویا است و در جهت تولید علم حرکت می‌کند» (ابراهیمی، ۱۳۹۳، ۳۱)، اما، بر اساس مبانی ارائه‌شده در خصوص انواع پژوهش میان‌رشته‌ای، این نوع از تحقیقات در صورتی می‌توانند واجد مشخصات کامل نظریه‌پردازی باشند که به دنبال ارائه فهم و یا راهکاری بدیع باشد (مسئله محور)؛ سعی در برقرار ارتباط حوزه‌های دانشی مختلف داشته باشد (باز)؛ راهبردی کیفی اتخاذ کند؛ و پلی ارتباطی میان دو یا چند رشته محدود ایجاد نماید (تلفیقی). به بیانی دقیق‌تر، «مطالعات میان‌رشته‌ای کیفی مسئله/موضوع محور باز تلفیقی» بیشترین تناسب را با ماهیت نظریه‌پردازی در مقیاس رساله مقطع دکتری - که مورد نظر این مقاله است - برقرار می‌نمایند (نمودار شماره ۲).

نمودار ۲. مختصات نظریه‌پردازی در میان انواع پژوهش میان‌رشته‌ای

مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی

۵۲

دوره ۱۸، شماره ۳
تابستان ۱۴۰۵
پیاپی ۷۱

در عین حال پژوهش میان‌رشته‌ای در موارد ذیل نیز می‌توانند تحت شرایط مشخصی به نوعی نظریه‌پردازانه تلقی شود:

پژوهش میان‌رشته‌ای بسته به شرط وجود امکان تفکیک شفاف رشته‌ها، حول موضوع مورد تمرکز در حوزه دانشی تحقیق. به عبارت دیگر، باید مشخص باشد چه بخش یا موضوعی از رشته‌ای با چه بخش یا موضوعی از رشته دیگر به صورت بدیعی در حال ترکیب یا تلفیق است.

پژوهش میان‌رشته‌ای ترکیبی. اتکای رویکرد نظریه‌پردازانه پژوهش‌های ترکیبی به صورت مشخصی بر همان راهبرد کیفی خود است و نه راهبر کمی مورد استفاده. حتی در صورت قبول روش فراتحلیل - که در راهبرد کمی تعریف می‌گردد - به عنوان یک روش نظریه‌پردازانه، می‌توان این جنس تحلیل متن را به صورت کلان به دلیل ماهیت تحلیل محتوای به کار رفته در آن و تمرکز بر مفاهیم و واژگان، بیشتر کیفی دانست تا کمی. خلق نسخه‌ای کیفی از فراتحلیل تحت عنوان فراتحلیل کیفی (فراتریب) نیز مؤید دیگر بر نکته پیشین است.

پژوهش فرارشته‌ای. به شرط پابندی به مقیاس «پژوهش» و عدم ورود به عرصه یک «کلان پروژه تحقیقاتی» با جهت‌گیری تلفیق میان چند رشته و یا دانش.

۴-۴. فرایند و روش‌های پژوهش میان‌رشته‌ای

در ادبیات مربوط به پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، فرایندهای مختلفی جهت طی مسیر یک تحقیق بین‌رشته‌ای پیشنهاد شده است. از فرایند چهارده مرحله‌ای نیوول (۲۰۰۷)، (۲۴۸)، تا فرایند ده مرحله‌ای ریگو (۱۳۹۷، ۲۳۹)، تا فرایند پنج مرحله‌ای خورسندی طاسکوه (۱۳۹۶، ۲۰۹) و فرایند پنج مرحله‌ای درزی و سلمان‌نژاد (۱۳۹۸، ۷۹). اگر بنا باشد این فرایندها و مراحل آن‌ها را جهت به‌کارگیری در یک پژوهش میان‌رشته‌ای، کیفی، مسئله/موضوع محور، باز و تلفیقی جمع‌بندی نماییم، فرایندی چهار (هشت) مرحله‌ای حاصل می‌گردد:

گام اول: تعریف مسئله / موضوع و جایگاه میان‌رشته‌ای آن

- تعیین و تعریف مسئله / موضوع و سؤال اصلی میان‌رشته‌ای

- تبیین مختصات دانشی موضوعات مورد تمرکز و تبیین نسبت سؤال اصلی با آن‌ها
- تدوین سؤالات فرعی در موضوعات مورد تمرکز
- گام دوم: مطالعات رشته‌ای (حداقل دو حوزه)
- انتخاب منابع اصلی مرتبط با موضوعات مورد تمرکز
- تحلیل و جمع‌بندی ادبیات نظری در موضوعات مورد تمرکز
- گام سوم: تلفیق بینش‌های رشته‌ای و حصول بینش میان‌رشته‌ای
- تبیین زمینه‌های مشترک میان موضوعات و رشته‌ها در نسبت با مسئله پژوهش
- ارائه تعریف و تحلیل نوینی از منظر حداقل یکی از موضوعات مورد تمرکز در نسبت با موضوع یا موضوعات دیگر

گام چهارم: اعتبارسنجی / تبیین اعتبارپذیری بینش میان‌رشته‌ای حاصله

هر یک از این مراحل، متناسب با موضوع و مسئله پژوهش، روش تحقیق مجزا و در عین حال دارای پیوستگی با مراحل قبل و بعد را به خود اختصاص می‌دهند که در ادامه بدان‌ها پرداخته‌ایم.

۴-۴-۱. مطالعات رشته‌ای در فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای

پس از مرحله ابتدایی یعنی تعریف مسئله/موضوع و جایگاه میان‌رشته‌ای آن که مبتنی بر مجموعه‌ای از استدلال‌های منطقی و با استناد به حقایق از رشته‌های مرتبط شکل می‌گیرد، نوبت به انجام مطالعات رشته‌ای (دو یا چند مورد) فرا می‌رسد. همان‌طور که در ماهیت پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، ذات نظریه‌پردازی و درونمایه پژوهش‌های کیفی، حصول جامعیت نظری از موضوع یا موضوعات تحقیق ضروری است، در فرایند پژوهش نیز اتخاذ روش‌ها^۱ و شیوه‌هایی^۲ که چنین کلان‌نگری‌ای را حاصل کنند لازم است. در حقیقت روش‌های مورد انتخاب در مراحل مختلف مرحله دوم فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای باید ظرفیت و توان لازم جهت خلق تصویری کلان از موضوع مورد تمرکز را داشته باشند.

1. Methods

2. Techniques

با مراجعه به منابع مرتبط با روش‌های تحقیق کیفی، عناوین محدودی در راستای دستیابی به جامعیت نظری معرفی شده‌اند. این موارد شامل (۱) روش فراترکیب (فراتحلیل کیفی)^۱ به عنوان یک فرایند عام پژوهش کیفی؛ (۲) شیوه مرور نظام‌مند^۲ به منظور انتخاب منابع داده‌ای (گزارش‌های متنی)؛ (۳) شیوه‌های تحلیل تماتیک^۳، تحلیل روایتی^۴، تحلیل محتوای کیفی^۵، تحلیل گفتمان^۶ و نظریه زمینه‌ای^۷ (داده بنیاد) به عنوان فرایندهایی جهت تحلیل داده‌ها و (۴) شیوه ساخت‌گرایی اجتماعی با گرایشی غیرقابل انکار به موضوعات مرتبط با علوم اجتماعی است (محمدپور، ۱۳۹۷، ۳۷۷-۴۷۸؛ دانایی‌فرد، ۱۳۸۹، ۴-۷).

از میان این موارد، شیوه‌های تحلیل تماتیک، تحلیل روایتی، تحلیل محتوای کیفی، تحلیل گفتمان و نظریه زمینه‌ای (داده بنیاد) به صورت کلی مبتنی چهار مرحله^۱ (کدگذاری، ۲) مقوله‌بندی، ۳) گروه‌بندی (۴) ارائه نظر یا نظریه نهایی، صورت می‌گیرند و بدین جهت می‌توان بر روی نظریه زمینه‌ای به عنوان جامع‌ترین، متأخرترین و منعطف‌ترین این شیوه‌ها متمرکز شد. شیوه‌ای که اساساً به منظور تولید نظریه ساختار یافته است.

همچنین، شیوه ساخت‌گرایی اجتماعی به واسطه تأکید بر موردی بودن به معنای تمرکز بر یک نمونه مشخص و محدود و همچنین اهتمام صرف به درک واقعیت و نه تعمیم آن، عملاً به میزان قابل توجهی از مفهوم نظریه‌پردازی فاصله دارد. بدین جهت این شیوه نیز از شمول دایره بررسی و تحلیل این پژوهش خارج می‌گردد.

الف) فراترکیب

فراترکیب به دلیل اهتمام در جمع‌بندی مطالعات پیشین مرتبط با موضوع جایگاه ویژه‌ای در ایجاد نگاهی جامع و البته جدید در میان روش‌های کیفی دارد. در توضیح روش

1. Meta-synthesis/ Qualitative Meta-Analysis /Qualitative Meta Synthesis /Interpretation of meta-synthesis
2. Systematic Review
3. Thematic Analysis
4. Narrative Analysis
5. Qualitative Content Analysis
6. Discourse analysis
7. Grounded Theory

فرا ترکیب باید گفت که «با رشد تحقیقات در حوزه‌های مختلف علوم و مواجهه شدن جامعه علمی با انفجار اطلاعات، اندیشمندان در عمل به این نتیجه رسیده‌اند که تسلط بر تمامی ابعاد یک رشته و به روز بودن در آن زمینه تا حدود زیادی امکان‌پذیر نیست. لذا انجام پژوهش‌های ترکیبی، که عصاره تحقیقات انجام شده در این موضوع خاص را به شیوه نظام‌مند و علمی فراروی پژوهشگران قرار می‌دهند، گسترش روزافزون یافته است» (ازکیا و توکلی، ۱۳۸۵، ۲).

یکی از روش‌های شناخته شده برای انجام این نوع پروژه‌های ترکیبی، فراتحلیل می‌باشد. فراتحلیل یعنی استخراج اطلاعات از منابع اولیه و سپس ترکیب و سرانجام ساختن یک کل جدید (شوکتی احمدآباد و حسنی، ۱۳۸۵، ۱۶). هدف فراتحلیل، سازمان‌دهی یافته‌های سایر پژوهش‌ها درباره یک پدیده یا مسئله، در درون یک الگوی منسجم است. فراتحلیل بر این پیش‌فرض استوار است که انباشت و ترکیب یافته‌های مطالعات مجزای انجام شده حول یک موضوع، دانش جدید ارزشمندی را تولید می‌کند. نباید فراتحلیل را با روش مرور ادبیات، خلط کرد؛ زیرا مرور ادبیات بیشتر جنبه توصیفی دارد (دانایی فرد، ۱۳۸۹).

فراتحلیل هم در قالب پژوهش‌های کمی قابل پیگیری است و هم در چارچوب پژوهش‌های کیفی (ناطق‌پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۵، ۱۷۰). فراتحلیل کمی بر سنتز کمیت محور متکی است ولی فراتحلیل کیفی یا همان فراترکیب، به معنای «تلفیقی تفسیری از نتایج کیفی است که بیشتر بر سنتزهای تفسیری داده‌ها و شواهد مبتنی است. اعتبار یک فراترکیب از منطقی تفسیری تبعیت می‌کند و نه یک منطق مبتنی بر تکرار» (ودادهیر، ۱۳۸۹، ۳۸). «فرا ترکیب روشی کیفی برای ایجاد دانش و تفسیر نتایج از مطالعات پیشین است» (نقی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳، ۳۱ به نقل از پترسون^۱ و دیگران، ۲۰۰۱). در حقیقت، «فرا ترکیب با فراهم کردن یک نگرش جدید و اساسی و کشف روشی نوین، دانش جاری را ارتقا داده و دید جامع و گسترده‌ای را نسبت به مسائل به وجود می‌آورد. همچنین می‌تواند ابزار ارزشمندی برای تسهیل در رویه ساخت تئوری از

طریق ترکیب سیستماتیک باشد» (جعفرنژاد و همکاران، ۱۳۹۳، ۹۴). به عبارت دیگر، «فرا ترکیب نوعی مطالعه کیفی است که یافته‌های سایر تحقیقات کیفی در زمینه یک موضوع را به عنوان داده به کار می‌گیرد. بنابراین، نمونه‌های مطالعه فرا ترکیب را مطالعات کیفی تشکیل می‌دهند که محقق بر اساس سؤال پژوهشی مورد علاقه، آن‌ها را وارد مطالعه می‌کند» (سندلوسکی^۱، ۲۰۰۸، ۱۰۵).

نکته نیازمند توجه آن است که «فرا ترکیب، مرور یکپارچه ادبیات کیفی موضوع مورد نظر نیست و لزوماً ادبیات موضوعی زیادی را درگیر نمی‌کند. همچنین، عصاره‌ای از تفسیرهای مطالعه‌های مشابه نیز نیست، بلکه یکپارچه‌سازی تفسیر یافته‌های اصلی مطالعات منتخب به منظور ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری است» (عرب و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۲). «فرا ترکیب رویکردی نظام‌مند را برای محققان فراهم می‌کند تا تحقیقات کیفی را ترکیب کرده، مضامین و استعاره‌های اساسی را کشف کنند، دانش فعلی را پیش ببرند و دیدگاهی گسترده و جامع تولید کنند. فرا ترکیب ابزار ارزشمندی برای تسهیل رویه نظریه‌سازی از طریق ترکیب نظام‌مند است (سهرابی و همکاران، ۱۴۰۰، ۷۴۴؛ به نقل از سیو و لانگ^۲، ۲۰۰۵). «در یک برداشت کلی، مطالعه و تلاش‌های ناظر بر سنتز پژوهش‌های کیفی می‌توانند اهداف گوناگونی را دنبال کنند از جمله توسعه نظریه، نیل به سطح بالاتری از انتزاع، کاربردی کردن و تعمیم دانش» (ودادهیر، ۱۳۸۹، ۳۷ و ۳۸).

نظریه‌پردازان حوزه پژوهش‌های کیفی مراحل گوناگونی را برای اجرای یک پژوهش فرا ترکیب ارائه نموده‌اند. بخش قابل توجهی از این مراحل دارای اشتراکات زیادی است ولی نهایتاً و بر اساس تحلیل و تلفیق پیشنهادات ارائه شده توسط آروین^۳ و دیگران (۲۰۱۱)، سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) و چنایل^۴ (۲۰۰۹)، می‌توان گام‌های یک پژوهش فرا ترکیب را مطابق موارد ذیل ارائه نمود: (۱) تبیین مسئله، سؤالات و هدف

1. Sandelowski
2. Siau and Long
3. Erwin
4. Chenail

پژوهش؛ ۲) جست‌وجوی منابع مرتبط و انتخاب منابع نهایی بر اساس معیارهای مشخص؛ ۳) استخراج، تحلیل و ترکیب داده‌ها؛ ۴) ارائه یافته‌ها

ب) مرور نظام‌مند

شیوه مرور نظام‌مند جهت انتخاب منابع و جمع‌آوری داده‌های کیفی مورد نیاز استفاده می‌شود. «مرور نظام‌مند از شناخته‌شده‌ترین شیوه‌های مرور تحقیقات گذشته است که بر خلاف مرور سنتی [یا مرور روایی] ^۱، از اصول و قواعد دقیق و سخت‌گیرانه‌ای تبعیت می‌کند» (رجب‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۵). هدف از مرور نظام‌مند متون در فرایند پژوهش، آشنایی با بدنه دانش موجود در زمینه موضوع مشخص، مشخص کردن ارتباط پژوهش با پژوهش‌های قبلی و یکپارچه کردن بدنه دانش موجود است (گرت ^۲ و دیگران، ۲۰۰۹). «این رویکرد دو ویژگی اساسی دارد: پایایی آن بالا است (تکرارپذیر است) و در چند مرحله انجام می‌شود. در ابتدا، جست‌وجو بسیار گسترده و با حساسیت بالا است و در مراحل آخر اختصاصی می‌شود» (گلس ^۳ و دیگران، ۱۹۸۱). «استفاده از چنین روش‌هایی موجب می‌شود فرایند حیاتی انباشت تجارب - که از مقدمات و مقومات تولید علم می‌باشد - با دقت و نظام‌مند صورت پذیرد و مسیر آتی تحقیقات مرتبط روشن شود» (کلانتوری و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۱۵).

در مراحل اولیه مرور نظام‌مند با تکیه بر کلیدواژگان اصلی موضوع تحقیق، دست به جست‌وجو در منابع علمی، اعم از کتب و مقالات، زده و سپس در چند مرحله با بررسی و ارزیابی منابع منتخب، منابع اصلی و قابل اتکای موضوع مورد نظر جهت تحلیل در مراحل آتی برگزیده می‌شوند. مطابق نظر تورنتو و ریماینگتون ^۴ (۲۰۲۰، ۶۴) و ویترمور و نالف ^۵ (۲۰۰۵، ۵۵۱)، مرور نظام‌مند به صورت مستقیم پیشنهاد شفاف‌ی برای نوع تحلیل و نتیجه‌گیری از داده‌ها و منابع ارائه نمی‌نماید و این بخش را متناسب با اهداف و نوع تحقیق به محقق واگذار می‌کند.

1. Narrative Review
2. Grant
3. Glass
4. Toronto & Remington
5. Whittemore & Knaf

ج) نظریه زمینه‌ای (داده‌بنیاد)

نظریه زمینه‌ای به دلیل اهتمام در خلق نگاهی جدید از مجموعه داده‌ها در پی اصالت است و نسبت محکمی با نظریه‌پردازی دارد. به عبارت دیگر، نظریه‌پردازی با استفاده از این رویکرد با ایجاد برداشت‌های نظری نو در مورد پدیده مورد مطالعه متناسب است (دانائی‌فرد، ۱۳۹۶، ۱۷۰). بر پایه نظرات محمدمپور (۱۳۹۷، ۲۸۲-۳۰۰ و ۳۹۹-۴۰۰)، محمدی (۱۳۹۳، ۱۰۲-۱۱۰)، بلیکی (۱۳۹۶، ۳۰۹-۳۱۰)، طیبی ابوالحسنی (۱۳۹۸، ۷۷-۷۹)، سیدحسینی و دیگران (۱۳۹۶)، احمدی و حبیبی (۱۳۹۹، ۷-۲۰) و لک (۱۳۹۳، ۴۵-۵۸) که عمده آن‌ها مستند بر نظریات مورس^۱ (۲۰۰۱)، آریچ و سیلورستاین^۲ (۲۰۰۳)، استربرگ^۳ (۲۰۰۱)، گلیزر^۴ (۱۹۸۸)، گلیزر و اشتراوس^۵ (۱۹۶۷)، چارماز^۶ (۲۰۰۰)، چارماز (۲۰۰۶)، کوربین و اشتراوس^۷ (۲۰۰۸)، کرسول^۸ (۱۹۹۸)، پاتون^۹ (۲۰۰۱)، ماسون^{۱۰} (۱۹۷۷)، ترنر^{۱۱} (۱۹۸۱) و برایمن^{۱۲} (۱۹۸۸) ارائه شده‌اند، می‌توان فرایند و گام‌های نظریه زمینه‌ای را مطابق بخش‌های ذیل معرفی نمود:

د) گردآوری و تحلیل داده‌ها

گردآوری داده‌ها در نظریه زمینه‌ای عمدتاً بر سه مسیر استوار است: مصاحبه‌های عمیق، مشاهده آزاد یا مشارکتی، و گردآوری اسناد و مدارک. انتخاب شیوه گردآوری اطلاعات به عوامل مختلفی همچون جنس موضوع، شرایط و بستر تحقیق و همچنین محدودیت‌های پژوهش بستگی دارد.

1. Mores
2. Auerbach & Silverstein
3. Esterberg
4. Glaser
5. Glaser & Strauss
6. Charmaz
7. Corbin & Strauss
8. Creswell
9. Patton
10. Mason
11. Turner
12. Bryman

محققان زمینه‌ای مطالعات خود را با تکیه بر علائق پژوهشی خاص و مفاهیم مرتبط با آن موضوع آغاز و در ادامه با به کارگیری حساسیت نظری مسیرگردآوری داده‌ها را مشخص می‌نمایند. «حساسیت نظری عبارت است از توانایی یافتن سرخ‌ها و جزئیات ریز در داده‌ها که استنباط معنا را میسر کرده یا به آن اشاره دارد» (محمدپور، ۱۳۹۷، ۲۸۳). به بیانی شفاف‌تر، تحلیل داده‌ها در نظریه‌ زمینه‌ای متکی است بر راهبرد نمونه‌گیری نظری که مختص این شیوه تحقیق می‌باشد. در فرایند نمونه‌گیری نظری پژوهشگر داده‌های خود را به طور هم‌زمان گردآوری، کدگذاری و تحلیل می‌نماید. «نمونه‌گیری نظری عبارت است از نمونه‌گیری بر مبنای مفاهیم در حال ظهور برگرفته از داده‌ها» (محمدپور، ۱۳۹۷، ۲۸۵). فرایند نمونه‌گیری نظری در نظریه‌ زمینه‌ای تحت عنوان کدگذاری شناخته می‌شود. فرایند کدگذاری در نظریه زمینه‌ای، جهت تحلیل و ترکیب^۱ داده‌ها و اطلاعات بهره‌گرفته شده است (دانائی فرد، ۱۳۹۶، ۱۷۰).

کد یا مفهوم، کلمه و یا ترکیبی است که توسط محقق به واحدی از داده‌های خام جمع‌آوری شده که دارای محتوا و یا بُعد نظری نزدیکی هستند الصاق می‌گردد تا معرف آن بخش از اطلاعات باشد. نمونه‌گیری نظری به صورت کلی، سه مرحله را شامل می‌شود: کدگذاری باز^۲، کدگذاری محوری^۳ و کدگذاری گزینشی^۴. این فرایند در نرم‌افزارهای تحلیل کیفی همچون ATLAS.ti، NVivo، و MAXQDA قابلیت اجرا دارد.

نکته نیازمند توجه آن که، در نظریه زمینه‌ای محقق الزاماً مجبور به اجرای مرحله کدگذاری گزینشی - که مرحله شکل‌گیری نظریه است - نیست. موضوع و انگیزه تحقیق مشخص می‌نماید که استخراج یک نظریه ممکن و ضروری است؟ و یا صرف دستیابی به یک تحلیل ساختارمند کفایت می‌نماید؟ این همان موضوعی است که بلیکی (۱۳۹۶، ۳۰۹) نیز بدان اشاره دارد: «فعالیت اصلی در تحلیل داده‌های کیفی، شکل خاصی از

1. Synthesis
2. Open Coding
3. Axial Coding
4. Selective Coding

کدگذاری است. این کدگذاری می‌تواند توصیف را تسهیل کند اما در جهت تحلیل و خلق نظریه نیز به کار می‌آید». این موضوع زمانی اهمیت پیدا می‌نماید که بدانیم در پژوهش میان‌رشته‌ای، دستیابی به نظریه در مرحله مطالعات رشته‌ای هدف نیست و آن چه که نظریه را در این نوع از پژوهش تولید می‌نماید مرحله بعد یعنی تلفیق بین‌رشته‌ای است. بر این اساس، توصیه می‌شود مرحله دوم فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای با تکیه بر روش فراترکیب پیش رود و در دل مراحل مختلف این روش، از شیوه «مرور نظام‌مند» جهت شناسایی، ارزیابی و تصفیه منابع و شیوه «نظریه زمینه‌ای» به منظور تجزیه، تحلیل و ترکیب اطلاعات استفاده شود (نمودار شماره ۳). این رویکرد به روش فراترکیب متکی بر این نکته مهم است که، فراترکیب یک روش صلب نیست و این امکان را دارد که در دل خود از شیوه‌ها و ابزارهای پژوهشی متنوعی استفاده نماید (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۷، ۱۹۹).

نمودار ۳. مراحل روش فراترکیب جهت حصول به جمع‌بندی و جامع‌نگری رشته‌ای در فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای

۴-۲. تلفیق در پژوهش میان‌رشته‌ای

مرحله سوم در فرایند پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، تلفیق است. «تلفیق، بخشی از فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای است که به دنبال رفع بصیرت‌های متعارض رشته‌ای صورت می‌گیرد. نتیجه تلفیق، چیزی است روی هم رفته جدید، متمایز، مجزا و فراتر از محدوده‌های هر رشته‌های علمی واحد و لذا دارای ویژگی مضاف بودن بر علم است» (ریکو، ۱۳۹۷، ۱۸). به عبارت دیگر، «تلفیق میان‌رشته‌ای عبارت است از تجزیه و تحلیل نقادانه و ترکیب خلاقانه نظرات و دانش برای ساختن یک موجودیت جدید یا ایجاد پیشرفت شناختی» (ریکو، ۱۳۹۷، ۲۰۰).

در فرایند تلفیق به صورت کلی از پنج شیوه بسط نظریه^۱، بازتعریف^۲، تعمیم^۳، سازماندهی^۴ و تبدیل^۵ (مطابق جدول شماره ۲) و یا ترکیبی احتمالی از آن‌ها استفاده می‌شود. این انتخاب که از کدام یک از این شیوه‌ها می‌بایست بهره گرفت، ارتباط مستقیمی به مسئله پژوهش و مفاهیم و نظریه‌های مرتبط با آن دارد. به عبارت دقیق‌تر «تصمیم‌گیری در مورد این که از کدام تکنیک‌ها استفاده شود باید بر اساس ماهیت و میزان تعارض [میان‌رشته‌ها] باشد. یکی از وضعیت‌های ممکن این است که مفاهیم و مفروضات به هیچ وجه با هم تضاد نداشته باشند ولی هنوز اشتراکات خاص رشته‌ای در حوزه واژگان یا زمینه مبهم است. احتمال دوم این است که مفاهیم و مفروضات دورشته با هم متفاوت بوده ولی متضاد نیستند. سومین وضعیت ممکن این است که مفاهیم و مفروضات کاملاً متضاد هستند» (نیوول، ۲۰۰۷، ۲۵۸). البته، در پژوهش‌های پیچیده‌تر ممکن است شاهد وضعیتی ترکیبی از این سه حالت نیز باشیم.

این که کدام یک از این شیوه‌ها در پژوهش میان‌رشته‌ای باید مورد بهره‌برداری قرارگیرد مستقیماً با ماهیت رشته‌های مرتبط، مقیاس و جنس موضوع مورد تمرکز، شرایط و بستر تحقیق، محدودیت‌های پژوهش و همچنین نوع مواجهه پژوهشگر بستگی دارد.

جدول ۲. توضیح شیوه‌های تلفیق در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای

توضیحات	شیوه
شیوه تلفیقی بسط نظریه برای اصلاح و تکمیل نظریه استفاده می‌گردد به نحوی که بتواند تمام عوامل سببی مرتبط با مسئله را مورد خطاب قرار دهد. بسط نظریه می‌تواند تنها افزودن یک یا چند عمل (برای مثال، یک یا چند متغیر) از هر یک از منابع دیدگاه‌های رشته‌ای، از جمله حوزه‌های مختلف در درون یک رشته، رشته‌های متفاوت، مکاتب فکری که چندین رشته را پوشش می‌دهند، میان‌رشته‌ها و یا حتی دانش بومی را شامل شود.	بسط نظریه
شیوه تلفیقی بازتعریف، اصلاح یا تعریف مجدد مفاهیم و فرضیات مورد استفاده توسط رشته‌های مرتبط به نحوی که یک معنای واحد حاصل گردد را شامل می‌شود. این اتفاق بدین جهت صورت	بازتعریف

1. Theory Expansion
2. redefinition
3. Generalization
4. organization
5. transformation

شیوه	توضیحات
	می‌گیرد که، هر رشته‌ای برای شرح پدیده‌های مورد مطالعه خود از عبارات و اصطلاحات تخصصی خاص خود بهره می‌گیرد. تکنیک بازتعریف در بیشتر تلاش‌هایی که برای ایجاد زمینه مشترک صورت می‌گیرد جایگاه خاصی دارد و گاهی نیز همراه با سایر تکنیک‌های تلفیقی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
تعمیم	شیوه تلفیقی تعمیم، با بسط معنایی ایده‌ای خارج از حوزه یک رشته به حوزه دیگر رشته‌ها یا به تضاد میان مفاهیم و فرضیات رشته‌ای پاسخ می‌گوید و یا اشتراکات پیدا و پنهان آن‌ها را مبنای تعمیم قرار می‌دهد. می‌توان شیوه تلفیقی تعمیم را از راه تعمیم یک مفهوم یا فرضیه نه تنها در حیطه زمان و افراد، بلکه میان مرزهای فرهنگی، نژادی، جنسیتی، ایدئولوژیکی، ملی، منطقه‌ای، طبقاتی و سایر حوزه‌ها نیز برای ایجاد زمینه مشترک به کار گرفت. تعمیم در حقیقت همان نوع از میان‌رشته‌گی است که تحت عنوان «عاریه‌گیری دانش از سایر رشته‌ها» دسته‌بندی می‌شود.
سازماندهی	شیوه تلفیقی سازماندهی دو هدف را دنبال می‌کند: (۱) شناسایی اشتراکات پایه‌ای در معنای مفاهیم یا فرضیات مشترک رشته‌ای و ارائه تعریفی مجدد مطابق با آن و (۲) سازماندهی مفاهیم یا فرضیات تعریف شده برای ایجاد رابطه میان آن‌ها
تبدیل	شیوه تلفیقی تبدیل زمانی استفاده می‌شود که در آن مفاهیم یا فرضیات نه تنها متفاوت هستند بلکه متضاد نیز می‌باشند. به بیانی دقیق‌تر، در این شیوه سعی می‌گردد با بهره‌گیری از مفاهیم یا رویکردهایی که قابلیت برقراری ربط میان دو موضوع متفاوت را دارا هستند، تضادهای موجود به گونه‌ای وحدت‌آفرین صورتبندی شوند.

منبع: (برگرفته از رپکو، ۱۳۹۷، ۴۵۹-۴۸۰؛ نیول، ۲۰۰۷، ۲۵۸-۲۵۹؛ آرام، ۲۰۰۴: ۳۹۲، ۳۹۴)

۳-۴-۴. اعتمادسنجی / تبیین اعتمادپذیری

میزان قابلیت اعتماد در پژوهش‌های کیفی و به صورت خاص روایی و پایایی در این نوع از تحقیقات، فرایندهایی متفاوت از پژوهش‌های کمی دارد. تکیه اصلی در پژوهش‌های کیفی بر طی کردن منسجم و شفاف فرایند پژوهش است. انسجام و شفافیت متکی بر منطق و استدلال که منجر به اعتماد، اطمینان، همراهی و پذیرش پژوهش در مخاطبین می‌گردد. این شفافیت و انسجام می‌بایست در (۱) پیگیری دقیق سؤال پژوهش در گردآوری و تحلیل داده‌ها (۲) برگزیدن روشی منطقی برای تولید اطلاعات از داده‌ها و (۳) اعتبار تعابیر (کدها و مقولات) انتخاب شده برای سازه‌های تحلیلی، نمایان باشد (کرسول، ۱۳۹۶، ۳۲۳-۳۲۷، محمدپور، ۱۳۹۷، ۴۷۹-۵۳۹، محمدی، ۱۳۹۳، ۱۳۵-۱۴۹). به عبارت دیگر، «محقق کیفی باید به خوانندگان نشان دهد که داده‌ها را چگونه گردآوری کرده است و آن‌ها را مطمئن کند که داده‌ها ساختگی نیستند و در گردآوری آن‌ها دقت کافی به عمل آمده است و نشان دهد که چرا باید خوانندگان به این داده‌ها اعتماد کنند.» (محمدی، ۱۳۹۳، ۱۳۹).

اکثر روش‌شناسان کیفی به جای استفاده از واژگان اعتبار و روایی و پایایی از مفهوم "اعتماد‌پذیری یا قابلیت اعتماد"^۱ بهره می‌گیرند. قابلیت اعتماد به معنای میزان قابل اتکا بودن تحقیق کیفی و نتایج آن است (محمدپور، ۱۳۹۷، ۴۹۶). محققان این حوزه شیوه‌ها، مفاهیم و واژگان متعدد و متنوعی را در راستای سنجش میزان قابلیت اعتماد پژوهش‌های کیفی مطرح نموده‌اند. یکی از متأخرترین و جامع‌ترین دسته‌بندی از این شیوه‌ها - مطابق جدول شماره ۳- مربوط است به جانسون و کریستنسن^۲ (۲۰۰۸، ۲۷۶) که پانزده عنوان را مطرح نموده.

جدول ۳. راهبردهای ارتقای اعتبار تحقیق کیفی (قابلیت اعتماد)

توضیح	راهبرد
- استعاره‌ای است که محقق کیفی را به عنوان فردی در جستجوی شواهد در مورد علل و معلول‌ها به تصویر می‌کشد. محقق از طریق بررسی دقیق علل و معلول‌های بالقوه، درکی از داده‌ها به دست می‌آورد و با حذف تبیین‌ها یا فرضیه‌های جایگزین، تا زمانی که مورد نهایی فراتر از شک و تردید ساخته می‌شود، جلو می‌رود.	محقق به مثابه کارآگاه
- مطمئن شوید که به دقت شواهد را برای تبیین‌های رقیب بررسی کرده و اینکه تبیین شما بهترین است.	حذف تبیین‌های جایگزین
- جهت فراهم آوردن هر دو بعد کشف و اعتبارسازی، محققان باید در طول دوره‌ای طولانی، داده‌ها را در میدان گردآوری نمایند.	کار میدانی گسترده
- کاربرد توصیف عبارت‌بندی شده، خیلی نزدیک به گزارش‌های مشارکت‌کننده‌ها و یادداشت‌های میدانی محقق - جمله‌های کلمه به کلمه، مانند نقل قول‌های مستقیم، نوع بسیار رایج از توصیف‌گر با استنباط پایین است.	توصیف‌گرهای با استنباط پایین
- بین‌کنترل‌سازی اطلاعات و استنتاج‌ها از طریق استفاده از رویه‌ها یا منابع متعدّد. - زاویه‌بندی داده‌ای: کاربرد منابع داده‌ای متعدّد برای کمک به درک پدیده. - زاویه‌بندی روش‌ها: استفاده از روش‌های متعدّد برای مطالعه پدیده‌ای خاص. - زاویه‌بندی پژوهشگر: استفاده از پژوهشگران متعدد در عملیات گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها. - زاویه‌بندی نظریه: استفاده از نظریه‌ها و رویکردهای متعدد برای کمک به تفسیر و تبیین داده‌ها.	زاویه‌بندی

1- Credibility

2- Johnson & Christensen

راهبرد	توضیح
بازخورد مشارکت کننده	- بازخورد و تفسیر تفسیرها و استنتاج‌های مشارکت‌کنندگان بالفعل و دیگر اعضای جامعه مشارکت‌کننده به محقق.
بازنگری داور	- بحث از تفسیرها و استنتاج‌ها با دیگر افراد؛ این امر شامل بحث با افراد بی‌علاقه (مانند محقق دیگری که به طور مستقیم درگیر نیست) نیز می‌شود. این داور باید مشکوک بوده و محقق را جهت بازنگری، داور ارائه شواهد مستند برای هر تفسیر و استنتاج به چالش کشد. - بحث با داورهایی که با تحقیق آشنا هستند نیز ممکن است چالش‌ها و بینش‌های مفیدی را فراهم نماید.
تشخیص خارجی	- استفاده از متخصصین خارجی برای ارزیابی کیفیت مطالعه
نمونه‌گیری مورد منفی	- تلاش برای گزینش مواردی که انتظارات و تمهیم‌های محقق را رد می‌کنند.
بازاندیشی	- متضمن خودآگاهی و تأمل خودانتقادی از سوی محقق در مورد سوگیری‌ها و تمایل‌ها است، آن طور که بر جریان و استنتاج‌های تحقیق تأثیر می‌گذارند.
انطباق الگو	- پیش‌بینی مجموعه‌هایی از نتایج که از الگویی متمایز ناشی می‌شوند و سپس تعیین درجه‌ای که نتایج بالفعل با الگوی پیش‌بینی شده یا اثر انگشت انطباق دارد.

منبع: جانسون و کریستنسن (۲۰۰۸، ۲۷۶)

تمامی راهبردهای معرفی شده، جز در دل یک راهبرد اصلی، پاسخگوی اعتمادپذیر شدن پژوهش نخواهد بود و آن راهبرد چیزی نیست جز مستندسازی. «پژوهشگران کیفی باید شیوه‌های مطالعات موردی خود و تا حد ممکن بسیاری از مراحل این شیوه‌ها را مستند کنند» (کرسول، ۱۳۹۶، ۳۲۳). یکی از کلیدی‌ترین روش‌های کمک‌کننده به این مستندسازی و حصول اطمینان در خواننده پژوهش، استناد مستقیم به گزاره‌های اصلی موجود در داده‌های پژوهش در جای جای فرایند تحقیق و به ویژه در مقام ارائه تحلیل و جمع‌بندی نهایی است. این نقل قول‌های مستقیم به صورت خاص اعتبار تعبیر پژوهشگر را افزایش می‌دهد (محمدی، ۱۳۹۳، ۱۴۸).

البته در بین راهبردهای تبیین شده سه عنوان «بازنگری داور»، «تشخیص خارجی» و تا حدودی «بازخورد مشارکت‌کننده» بیش از آن که بر دقت و شفافیت فرایند پژوهش تکیه داشته باشند، سعی دارند میزان اعتماد به پژوهش را همانند اعتبارسنجی پژوهش‌های کمی از خارج از پژوهش سنجش نمایند. بدین جهت می‌توان بیان نمود که در مرحله نهایی پژوهش میان‌رشته‌ای، هم اعتمادسنجی خارجی ممکن است و هم

تبیین دقیق اعتمادپذیری پژوهش مستند بر جزئیات فرایند طی شده. البته که اعتمادسنجی خارجی، ضرورت تبیین و تشریح چرایی اعتمادپذیری و همچنین مستندسازی را نفی نمی‌کند. انتخاب راهبرد و یا شیوه بهینه برای اعتمادسنجی و تبیین اعتمادپذیری هر پژوهش، نیازمند دقت در نوع پژوهش، روش گردآوری داده‌ها، محدودیت‌های پژوهش و به صورت کلی طرح کلی تحقیق خواهد بود.

نکته نیازمند دقت آن که، شیوه مرور نظام‌مند و فرایند کدگذاری شیوه نظریه زمینه‌ای خود متضمن مستندسازی در مرحله مطالعات رشته‌ای هستند و از این جهت مراحل پیشین فرایند طراحی شده خود به خود بخشی مهمی از اعتمادپذیری پژوهش را تأمین می‌نمایند.

فرایند پژوهش میان رشته‌ای کیفی نظریه پردازانه (همراه با پیشنهاد روش‌ها و شیوه‌های پژوهش)	
روش استنادی	<p>تعریف مسئله / موضوع و جایگاه میان‌رشته‌ای آن</p> <p>۱</p> <p>تبیین و تعریف مسئله / موضوع و سوال اصلی میان‌رشته‌ای آن</p> <p>تبیین مشخصات دانشی موضوعات مورد تمرکز و تبیین نسبت سوال اصلی با آن‌ها</p> <p>تدوین سوالات فرضی، حوزه‌های نقاشی مورد تمرکز</p>
روش فراترکیب	<p>مطالعات رشته‌ای (مخالف در دو بند)</p> <p>انتخاب منابع اصلی مرتبط با هر یک از موضوعات مورد تمرکز</p> <p>تحلیل و جمع‌بندی ادبیات نظری در هر یک از موضوعات مورد تمرکز</p> <p>۲</p>
روش نظریه‌پردازی	<p>تلفیق بینش‌های رشته‌ای و حصول بینش میان‌رشته‌ای</p> <p>تبیین زمینه‌های مشترک میان موضوعات و شبهه‌ها در نسبت با مسئله پژوهش</p> <p>ارائه تعریف و تحلیل فرضی: انتقال حداقل یکی از موضوعات مورد تمرکز در نسبت با موضوع یا موضوعات دیگر</p> <p>۳</p>
	<p>اعتبارسنجی / تبیین اعتمادپذیری بینش میان‌رشته‌ای حاصله (منفی بر انواع شیوه‌های موجود در پژوهش‌های کیفی)</p> <p>۴</p>

نمودار ۴. فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای کیفی نظریه پردازانه

۴-۵. گام‌های پیشنهادی فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای نظریه‌پردازانه

برپایه بررسی‌ها و تحلیل‌های ارائه‌شده، می‌توان گام‌های فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای کیفی و بنیادین با هدف نظریه‌پردازی را همراه با پیشنهاد روش‌ها و شیوه‌های مورد نیاز، مطابق نمودار شماره ۴ طراحی نمود.

۴-۶. شهرسازی و چالش روش‌شناختی

۴-۶-۱. جایگاه میان‌رشته‌ای شهرسازی

پدیده «شهر» به صورت واضح و مشخصی میان‌دانشی است. ریاضی (۱۳۹۲، ۱۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «شهر؛ پدیده‌ای میان‌رشته‌ای» چنین بیان می‌دارد که: «حداقل سه رشته مهم جغرافیا، علوم اجتماعی و معماری در حوزه علوم و معرفت به تبیین و بررسی این پدیده به نحو مرتبط و نه مستقل پرداخته‌اند. در گذر زمان هر یک از این رشته‌ها با مراجعه و استفاده از نظم دانشی یکدیگر، عملاً نوعی رویکرد میان‌رشته‌ای به مسائل خود اتخاذ کرده‌اند. این نکته به نوعی بیانگر آن است که نگاه رشته‌ای از منظر دانشمندان این سه حوزه برای تبیین این پدیده و حل مشکلات و معضلات آن کافی و بسنده نبوده است. توجه پدیدارشناسان، اقتصاددانان، متخصصان مطالعات فرهنگی، صاحب نظران محیط زیست، مهندسان راه و ساختمان اصحاب قدرت و نظریه‌پردازان اندیشه سیاسی و غیره به شهر موضوعی است که نمی‌توان به سادگی از آن صرف نظر کرد». اساساً اصطلاحات و حتی رشته‌ها و گرایش‌هایی که در ترکیب با مفهوم شهر در مجامع دانشگاهی و تحقیقاتی به وجود آمده‌اند، خود دلالتی آشکار بر میان‌رشته‌ای بودن آن است: اقتصاد شهری، جامعه‌شناسی شهری، انسان‌شناسی شهری، روانشناسی شهری، حقوق شهری، سلامت و بهداشت شهری، رسانه شهری، تبلیغات شهری، محیط‌زیست شهری، جغرافیای شهری، فقر شهری، برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری، حمل و نقل شهری و غیره.

دقت نظر در ماهیت مفهوم «مدیریت شهری» چه در مقام عمل و چه در مقام یک رشته دانشگاهی، هم به جهت قرارگیری در زمره یکی از گرایش‌های ذیل رشته شهرسازی در ایران و هم به واسطه توجه به تمامی ساحت‌های زندگی شهری (کاظمیان و حقیقی،

۱۳۸۹)، ماهیت میان‌رشته‌ای شهرسازی را بیش از پیش آشکار می‌نماید. توجه به تعاریف و حوزه‌های مورد تمرکز برنامه‌ریزی شهری نیز مؤید دیگری بر گفتارهای پیشین است. «وظیفه برنامه‌ریزی شهری مدیریت و تلفیق مطالعات سایر علوم شهری در راستای بهبود و ارتقاء محیط ساخته شده و محیط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهری است» (ایراندوست، ۱۳۹۱، ۱۳). در طراحی شهری نیز تمرکز قابل توجهی بر مکان‌سازی و ایجاد روابط اجتماعی و به کارگیری دانش‌های دیگری همچون روانشناسی محیطی، معماری، هنر و زیباسازی وجود دارد (رنجبر و دیگران، ۱۴۰۲؛ رضاپور و رنجبر، ۱۴۰۱).

از زاویه‌ای دیگر، علوم پایداری به عنوان یکی از علوم جلودار سرحدی^۱ در قلب رویکرد میان‌رشته‌ای در حال رشد و نمو هستند (فراستخواه، ۱۳۹۰، ۱۹) و شهرسازی نیز به خصوص در دو دهه اخیر - مستند به هدف یازدهم از اهداف ۱۷ گانه توسعه پایدار سازمان ملل^۲ با عنوان «شهرها و جوامع پایدار^۳» و اسناد برنامه سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل متحد^۴ - کاملاً خود را ذیل مفهوم توسعه پایدار تعریف نموده است. در حقیقت مطابق اسناد و رویکردهای به روز و کلان بین‌المللی، موضوع شهر و اقدام شهرسازانه به عنوان یکی از قطعات بسیار مهم توسعه پایدار شهری تحلیل شده و ارتباطات تنگاتنگ و گسترده‌ای با موضوعات دیگر مورد نظر شهر پایدار همچون سلامت، آموزش، فقر، آب، انرژی، اقتصاد، مصرف و غیره برقرار نموده است.

۴-۲. خلأ روش‌شناسی و نظریه‌پردازی در شهرسازی

وقوع شهرسازی در جایگاه میان‌رشته‌ای البته نارسایی‌هایی را نیز متوجه آن نموده است. پیوند شهرسازی با حوزه‌های دانشی متنوعی همچون علوم انسانی، علوم فنی و حتی هنر که هر یک مجموعه روش‌های مطالعاتی و پژوهشی مختلفی را تکیه‌گاه خود قرار داده‌اند، زمینه اصلی این نارسایی است (خیرالدین و دلایی میلان، ۱۳۹۵، ۱۱۳). یکی

1. Frontier Science
2. Sustainable Development Goals (SDGs)
3. Sustainable cities and communities
4. UN-Habitat - The United Nations Human Settlements Programme

از موانع دستیابی به نظریه - با معنای حقیقی خود - در حوزه شهرسازی نیز همین چالش‌های روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای است، همان مفهومی که فراستخواه (۱۳۹۰، ۱۷) «ابهامات روش شناختی» نامیده و آن را در زمره محدودیت‌های مطالعات میان‌رشته‌ای برشمرده است. این ابهام روش شناختی در مطالعات شهری چنان است که برخی از متخصصان این حوزه چنین بیان داشته‌اند: «در میان متون مرتبط با روش تحقیق، کمتر تألیف و یا ترجمه‌ای با تمرکز بر مطالعات شهری می‌توان یافت. لذا پژوهشگران این حوزه ناچار به مطالعه کتب روش تحقیق سایر رشته‌های علمی و کاربست روش‌ها، رویکردها و ابزارهای پیشنهادی منابع مذکور هستند» (سعیدی‌رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۳).

بدین ترتیب می‌توان چنین گفت که یکی از چالش‌های اساسی در مسیر شکل‌گیری نظریات شهرسازی در کشور، فقر فرایند و روش‌شناسی میان‌رشته‌ای مشخص و قابل پیگیری است. این فقر البته در سطح قابل توجهی با تکیه بر ادبیات مطالعات میان‌رشته‌ای و تمرکز بر الگوهای روش‌شناختی در این پژوهش‌ها قابلیت مرتفع شدن را دارد که متأسفانه رد پای محکم و قابل رصدی در پژوهش‌های شهرسازی کشور پیدا نکرده‌اند.

۳-۴-۶. فرایند نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای بنیادین در دانش شهرسازی

براساس مجموع مباحث بیان شده، با توجه به فرایند پیشنهادی برای فرایند پژوهش میان‌رشته‌ای و خلأهای روش‌شناسی و نظریه‌پردازی در دانش میان‌رشته‌ای شهرسازی، می‌توان فرایند متناظری را در قالب تلفیق بین‌رشته‌ای و با استفاده از شیوه تعمیم برای مطالعات شهری طراحی نمود. به منظور درک دقیق‌تر این فرایند در مطالعات بنیادین شهرسازی، گام‌های پیشنهادی در قالب یک عنوان پژوهشی فرضی بازتعریف و بازترسیم می‌گردند.

عنوان این پژوهش فرضی، «تبیین نظام مطلوب محلات شهری با تکیه بر مبانی انسان‌شناسی اسلامی» است و بنا دارد هدف «دست‌یابی به چپستی مفهوم محله و چگونگی ساختار عملکردی، کالبدی و مدیریتی آن، مبتنی بر تعریف اسلام از ماهیت، ابعاد، اهداف، مأموریت‌ها و نیازهای انسان» را پیگیری نماید. پژوهش، میان

«انسان‌شناسی اسلامی» به عنوان یکی از موضوعات دانشی علوم دینی اسلامی از یک سو و موضوع «محلّه» به عنوان یکی از موضوعات مورد تمرکز دانش شهرسازی و طراحی شهری از سوی دیگر، پیوند برقرار می‌نماید و در نتیجه پژوهشی میان‌رشته‌ای و باز است. به دلیل عدم مراجعه به داده‌ها و آمارهای کمی و تکیه بر داده‌های تفسیری و تحلیلی کتابخانه‌ای، از منظر راهبرد با پژوهشی کیفی مواجه هستیم. بنای پژوهش بر آن است که با تکیه بر محل تلاقی دو دانش (موضوع انسان)، پلی ارتباطی میان‌رشته‌ها برقرار نموده و مجموعه‌ای از راهبردها و راهکارها برای سازماندهی محلّه ارائه دهد. از این جهات پژوهش هم مسئله/موضوع محور است و هم تلفیقی. بر این اساس با پژوهشی میان‌رشته‌ای، کیفی، مسئله/موضوع محور، باز و تلفیقی مواجه هستیم.

در این پژوهش به جهت اقتضای میان‌رشته‌ای آن، لازم است پس از تعریف مسئله، تدوین سؤال اصلی و تبیین جایگاه میان‌رشته‌ای موضوع مورد تمرکز، در مرحله ابتدایی دو فرایند «فراترکیب رشته‌ای» به عنوان مرحله دوم پژوهش طی شود. یک فرایند با تمرکز بر منابع علمی حوزه دانشی «انسان‌شناسی اسلامی» و یک فرایند با تمرکز بر پژوهش‌های حوزه موضوعی «محلّه». در هر یک از این فراترکیب‌ها - ضمن پایبندی به مختصات سؤال فرعی رشته‌ای - با تکیه بر شیوه‌های «مرور نظام‌مند» برای جست‌وجوی منابع مرتبط و انتخاب منابع نهایی و همچنین شیوه «نظریه زمینه‌ای» به جهت استخراج، تحلیل و ترکیب داده‌ها، باید نهایتاً دیدگاهی نسبتاً جامع، یکپارچه و بدیعی از هر یک از موضوعات (انسان‌شناسی اسلامی و محلّه) ارائه گردد. از آن جایی که در چنین پژوهشی دستیابی به نظریه رشته‌ای در هر یک از حوزه‌های انسان‌شناسی اسلامی و محلّه مد نظر نیست، گام کدگذاری گزینشی در شیوه نظریه زمینه‌ای از مراحل پژوهش کنار گذاشته می‌شود. لازم به ذکر است، روش فراترکیب و شیوه‌های مرور نظام‌مند و نظریه زمینه‌ای ذیل آن به دلیل موضوع بنیادین برگزیده شده، بر روی داده‌های متنی کتابخانه‌ای متمرکز است.

در مرحله سوم، یعنی «تلفیق بین‌رشته‌ای» به جهت تحقق اهداف پژوهش از دو شیوه «بازتعریف» و «تعمیم» استفاده خواهد شد. شیوه بازتعریف برای دستیابی به تعریف

جدیدی از مفهوم محله و شیوه تعمیم جهت دستیابی به چگونگی ساختار عملکردی، کالبدی و مدیریتی آن. در مرحله چهارم و جهت مشخص نمودن اعتمادپذیری پژوهش - متناسب با موضوع مورد تمرکز - شیوه‌های «بازاندیشی»، «زاویه‌بندی داده‌ای»، «زاویه‌بندی پژوهشگر»، «زاویه‌بندی نظریه» که در فرایند پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند به صورت دقیق تشریح شده و به جهت اعتمادسنجی نتایج نیز، شیوه «بازنگری داور» در قالب «شیوه دلفی» قابل بهره‌برداری است. تمامی فرایند، مراحل، روش‌ها و شیوه‌های مورد نظر به صورت تفصیلی در نمودار شماره ۵ منعکس شده‌اند.

نمودار ۵. فرایند و روش‌شناسی پژوهش با عنوان «تبیین نظام مطلوب محلات شهری با تکیه بر مبانی انسان‌شناسی اسلامی»

۷. نتیجه‌گیری

مجامع علمی و دانشگاهی مرتبط با شهرسازی کشور در صورتی که بخواهند در جایگاه بنیادین خود قرار گرفته و نظریاتی کارآمد برای شهرهای ایرانی و شهروندان و اجتماع مسلمان آن ارائه دهند، چاره‌ای جز پا گذاشتن بیش از پیش در حوزه نظریه‌پردازی ندارند. در این میان نکته نیازمند توجه آن است که نظریه‌پردازی خود دارای ادبیات نظری مشخصی است که فرایندها و روش‌های شفاف را برای حصول به نظریه در رشته‌های مختلف پیشنهاد می‌دهد. یکی از اصلی‌ترین این پیشنهادات کلیدی، بهره‌گیری از فرایندهای تعریف‌شده در حوزه دانشی مطالعات میان‌رشته‌ای است که در سال‌های اخیر بسط و گسترش قابل توجهی نیز یافته‌اند. اساساً فرایندهای مطالعات میان‌رشته‌ای با هدف تولید نظریه در سطوح و مقیاس‌های مختلف توسعه داده شده و مسیرهای مختلفی نیز برای حصول آن ترسیم شده است.

در این مقاله پس از تشریح درونمایه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، انواع و فرایندهای آن و همچنین روش‌ها و شیوه‌های کیفی مرتبط، ماهیت میان‌رشته‌ای شهرسازی، خلأهای روشی و چالش نظریه‌پردازی در این حوزه دانشی، مورد تبیین قرار گرفت. بر اساس بررسی‌های جامع و عمیق صورت گرفته، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای که کیفی، مسئله/موضوع‌محور، باز و تلفیقی باشند، بیشترین نسبت را با مفهوم نظریه‌پردازی داشته، قابلیت استفاده در پژوهش‌های بنیادین گرایش‌های مختلف دانش شهرسازی را دارد و عرصه را برای بهره‌گیری از دستاوردهای مختلف دانش‌های دیگر در شهرسازی به صورت گسترده‌ای فراهم می‌نمایند. این نوع از پژوهش‌ها در صورت طی کردن فرایندی شامل مراحل چهارگانه (۱) تعریف مسئله/موضوع و جایگاه میان‌رشته‌ای آن، (۲) مطالعات رشته‌ای، (۳) تلفیق بینش‌های رشته‌ای و حصول بینش میان‌رشته‌ای و (۴) اعتارسنجی/تبیین اعتبارپذیری بینش میان‌رشته‌ای حاصله و بهره‌گیری از روش‌های «فرا ترکیب» و شیوه‌های «مرور نظامند» و «نظریه‌زمینه‌ای» در مطالعات رشته‌ای و همچنین شیوه‌های بازتعریف یا تعمیم در امر تلفیق، می‌توانند منتج به نظریه‌پردازی بنیادین در مطالعات شهری و شهرسازی گردند.

سپاسگزاری

این مقاله برگرفته از رساله دکتری مجید خرمشاد با عنوان «تبیین نظام مطلوب محلات شهری با تکیه بر مبانی انسان‌شناسی اسلامی» بوده که با راهنمایی دکتر رضا خیرالدین در گروه شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران نگاشته شده است.

تضاد منافع

هیچ‌گونه تضاد منافی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

حمایت مالی

این مقاله از هیچ‌گونه حمایت مالی از سوی نهادها، سازمان‌ها یا منابع خاصی برخوردار نبوده است.

مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی

۷۳

طراحی فرایندی
روش‌شناختی در دانش
میان‌رشته‌ای شهرسازی

منابع

- ابراهیمی، مرتضی (۱۳۹۳). بررسی ضرورت‌های مطالعات میان‌رشته‌ای در حوزه علوم انسانی. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۶ (۲)، ۱۹-۳۲. <https://doi.org/10.7508/isih.2014.22.002>
- احمدی، سارا؛ و حبیبی، میترا (۱۳۹۹). نگرشی عملی به روش تحقیق نظریه زمینه‌ای: مفهوم، پارادایم و ویژگی‌های همراه با بررسی یک مورد پژوهشی. فصلنامه مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری، (۱۰)، ۱-۲۵.
- ازکیا، مصطفی؛ و توکلی، محمود (۱۳۸۵). فراتحلیل مطالعات رضایت شغلی در سازمان‌های آموزشی. نشریه نامه علوم اجتماعی، ۲۷ (۲۷)، ۱-۲۶.
- ایراندوست، کیومرث (۱۳۹۱). درآمدی بر ماهیت میان‌رشته‌ای جغرافیای شهری و برنامه‌ریزی شهری. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۴ (۳)، ۱-۱۴. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.15.001>
- بلیکی، نورمن (۱۳۹۶). طراحی پژوهش‌های اجتماعی (مترجم: حسن چاوشیان). تهران: نشرنی (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۰)
- جعفرنژاد، نوید؛ متقبل باعرض، عباس؛ و آذر، عادل (۱۳۹۳). شناسایی و استخراج مؤلفه‌های اصلی مدیریت ریسک سازمانی با استفاده از روش فراترکیب. فصلنامه چشم‌انداز مدیریت صنعتی، ۴ (۳)، ۱۰۷-۸۵.
- خورسندی طاسکوه، علی (۱۳۸۸). تنوع گونه‌شناختی در آموزش و پژوهش میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱ (۴)، ۵۷-۸۳. <https://doi.org/10.7508/isih.2009.04.003>
- خورسندی طاسکوه، علی (۱۳۹۶). گفتمان میان‌رشته‌ای دانش. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- خورشیدی، غلامحسین؛ و پیشگاهی، شیوا (۱۳۹۱). پیش‌نیازها و موانع تحقق توسعه علوم انسانی میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۴ (۲)، ۱-۱۶. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.14.001>
- خیرالدین، رضا؛ و دلایی میلان، ابراهیم (۱۳۹۵). تحلیل محتوای سطوح چهارگانه روش‌شناسی پژوهش در مطالعات شهرسازی (مورد پژوهی: پایان‌نامه‌های شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران ۱۳۸۰-۱۳۹۳). روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۲ (۸۹)، ۱۰۷-۱۳۶.
- دانایی‌فرد، حسن؛ و دیگران (۱۳۸۹). روش‌شناسی پژوهش کمی در مدیریت: رویکردی جامع. تهران: انتشارات اشراقی.

درزی، قاسم؛ و سلمان نژاد، مرتضی (۱۳۹۸). فرآیندشناسی مطالعات میان‌رشته‌ای در پژوهش‌های قرآنی؛ نمونه موردی: واژه «شاکله» در آیه ۸۴ سوره اسراء. دوفصلنامه علمی علوم قرآن و حدیث، ۱ (۱۰۲)، ۷۱-۱۰۶. <https://doi.org/10.22067/naqhs.v5i1i1.64891>

ریکو، آلن (۱۳۹۷). پژوهش میان‌رشته‌ای: نظریه و فرایند (مترجمان: محسن علوی‌پور، مجید کرمی، هدایت‌الله اعتمادی‌زاده دریکوندی و علی اکبر نورعلیوند). تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

رجب‌نژاد، مریم؛ آرمین شیرانی؛ و شهاب خزانهداری (۱۳۸۵). مرور نظام‌مند شواهد. تهران: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی.

رضاپور، امین؛ و رنجبر، احسان (۱۴۰۱). جریان‌شناسی رویکردهای نظری مرتبط با فضاهای شهری. باغ نظر، ۱۹ (۱۰۷)، ۵-۲۰. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.276281.4826>

رنجبر، احسان؛ آیت‌اللهی طباطبایی، زهراسادات؛ و کشیش‌یانس، آرسینه (۱۴۰۲). به سوی فرایند جامع ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی شهری در شهرهای ایران. گفتان طراحی شهری، ۴ (۱)، ۱۱۵-۱۳۴.

ریاضی، سیدابوالحسن (۱۳۹۲). شهر؛ پدیده‌ای میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۶ (۱)، ۱۰۱-۱۱۵. <https://doi.org/10.7508/isih.2014.21.005>

زاهدی، کیوان (۱۳۸۹). بررسی فراگشت آموزش و پژوهش میان‌رشته‌ای: نیاز دیروز، رویکرد امروز، زیرساخت فردا. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱ (۴)، ۱-۱۷. <https://doi.org/10.7508/isih.2009.04.001>

سعیدی‌رضوانی و دیگران (۱۳۹۴). روش تحقیق در مطالعات شهری. تهران: انتشارات کتابکده کسری سهرابی، بابک؛ یزدانی، حمیدرضا؛ ارشادی، محمدجواد؛ و دوروش، سوده (۱۴۰۰). شناخت و تحلیل سیستمی متدولوژی‌های کیفیت داده و ارائه یک چارچوب جامع (با استفاده از روش فراترکیب). پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۶ (۳)، ۷۳۷-۷۶۶. <https://doi.org/10.52547/jipm.36.3.737>

سیدحسینی، شهره و دیگران (۱۳۹۶). نظریه زمینه‌ای در قلمرو علم اطلاعات و دانش‌شناسی. فصلنامه دانش‌شناسی، ۱۰ (۳۷)، ۳۱-۴۲

شوکتی احمدآباد، مصطفی؛ و حسنی، پرخیده (۱۳۸۵). فراتحلیل چیست؟. فصلنامه علمی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، ۳ (۳)، ۲۱-۱۵.

طیبی ابوالحسنی، سیدامیرحسین (۱۳۹۸). درآمدی بر روش تحقیق: رویه‌های استاندارد تحلیل داده‌های کیفی. فصلنامه سیاست‌نامه علم و فناوری، ۹ (۲)، ۶۷-۹۶. <https://dori.net/dor/20.1001.1.24767220.1398.09.2.5.1.96-67>

عرب، سیدمحمد؛ ابراهیم‌زاده پزشکی، رضا؛ و مروتی شریف‌آبادی، علی (۱۳۹۳). طراحی مدل فرا ترکیب عوامل مؤثر بر طلاق با مرور نظام‌مند مطالعه‌های پیشین. مجله اپیدمیولوژی ایران، ۱۰ (۴)، ۱۰-۲۲.

علیخانی، علی‌اکبر (۱۴۰۳). چالش‌ها و موانع فرهنگی نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای در ایران. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۶ (۳)، ۵-۲۸. <https://doi.org/10.22035/isih.2024.5302.5024>

علیخانی، علی‌اکبر (۱۴۰۵). الزامات و اقتضائات نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۸ (۲)، ۷-۳۲. <https://doi.org/10.22035/isih.2026.5677.5250>

فاتح‌راد، مهدی؛ جلیل‌وند، محمدرضا؛ و محمدرضا، منیره (۱۳۹۰). بررسی نظری و تجربی انگیزه‌ها و چالش‌های انجام مطالعات میان‌رشته‌ای با تأکید بر روش‌شناسی میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۴ (۱)، ۸۵-۱۱۱. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.13.005>

فراستخواه، مقصود (۱۳۹۰). میان‌رشته‌گرایی و ظهور علم جلودار سرحدی بررسی خاستگاه، ظرفیت‌ها و بایسته‌های میان‌رشته‌ای شدن. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۴ (۱)، ۱-۲۴. <https://doi.org/10.7508/isih.2012.13.001>

کاظمیان، غلامرضا؛ و حقیقی، مجید (۱۳۹۰). مدیریت شهری در نظام آموزش عالی ایران: ارزیابی فلسفه وجودی و الزامات میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۳ (۲)، ۷۵-۹۸. <https://doi.org/10.7508/isih.2011.1011.004>

کرسول، جان وارد (۱۳۹۶). طرح پژوهش: رویکردهای کمی، کیفی و ترکیبی (ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای طوس). تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد علامه طباطبایی (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۹) کلاتری، عبدالحسین؛ روشن‌فکر، پیام؛ و جواهری، جلوه (۱۳۹۰). آثار و پیامدهای طلاق، مرور نظام‌مند تحقیقات انجام شده در ایران با تأکید بر ملاحظات جنسی (۱۳۹۰-۱۳۷۶). زن در توسعه و سیاست، ۹ (۳)، ۱۳۱-۱۱۱.

لک، آزاد (۱۳۹۳). کاربرد نظریه زمینه‌ای در پژوهش‌های طراحی شهری. صفه، ۲۴ (۱)، ۴۳-۶۰. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.1683870.1393.24.1.4.3>

محمدپور، احمد (۱۳۹۷). ضد روش؛ زمینه‌های فلسفی و رویه‌های علمی در روش‌شناسی کیفی. تهران: انتشارات لوگوس.

محمدی، بیوک (۱۳۹۳). درآمدی بر روش تحقیق کیفی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ناطق پور، محمدجواد؛ و فیروزآبادی، سیداحمد (۱۳۸۵). شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن. نامه علوم اجتماعی، ۲۸(۲)، ۱۹۰-۱۶۰.

نقی‌زاده، رضا و دیگران (۱۳۹۳). فراترکیب مدل‌های نوآوری منطقه‌ای؛ مروری بر سال‌های ۲۰۱۳-۱۹۹۰. فصلنامه مدیریت نوآوری، ۳(۴)، ۲۵-۵۶.

ودادحیر، ابوعلی (۱۳۸۹). فراترکیب نتایج واکاوی‌های کیفی و مطالعات فرهنگی: واقعیت یا توهم. فصلنامه مطالعات فرهنگی دانشگاه تهران (برگ فرهنگ)، ۲۲(۲)، ۲۴-۴۵.

Aram, J. D. (2004). Concepts of Interdisciplinarity: Configurations of Knowledge and Action. *Human Relations*, 57(4), 379-412. <https://doi.org/10.1177/0018726704043893>

Auerbach, C. F., & Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative data: An introduction to coding and analysis*. New York University Press.

Bryman, A. (1988). *Quantity and Quality in Social Research* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203410028>

Charmaz, K. (2000). Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods. In N.K. Denize & Y. S. Lincoln (Eds.) *Handbook of Qualitative Research*, second edition (pp. 509- 536). Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.

Charmaz, K. (2006), *Grounding Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications Ltd.

Chenail, R. J. (2009). Bringing Method to the Madness: Sandelowski and Barroso's Handbook for Synthesizing Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 13(4), 8-12. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2009.2820>

Corbin, J., & Strauss, A. (2008). Introduction. In Basics of Qualitative Research (3rd ed.): *Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (pp. 1-18). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>

Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Sage Publications, Inc.

Erwin, E. J., Brotherson, M. J., & Summers, J. A. (2011). Understanding Qualitative Metasynthesis: Issues and Opportunities in Early Childhood Intervention Research. *Journal of Early Intervention*, 33 (3), 186-200. <https://doi.org/10.1177/1053815111425493>

Esterberg, K. G. (2001). *Qualitative Research: Methods and Process* (2nd ed.), London: Open University Press.

Glaser, B., & Strauss, A. (1999). *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (1st ed.). Routledge. doi:10.4324/9780203793206

- Glaser, B. (1988). *Doing Grounded Theory: Issues and Discussions*. Sociology Press.
- Glass, Gene, V., MacGaw, B., Smith, M. L. (1981). *Meta-analysis in social research* (1. print.). Beverly Hills [u.a.]: SAGE.
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Johnson, B., & Christensen, L. (2008). *Educational Research: Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publication Ltd.
- Mason, J. (1977). *Qualitative Researching*. Sage Publication. London.
- Mores, J.M. (2001). Situating Grounded Theory, In, R.S. Schreider & P. Noerager Stern (eds). *Using Grounded theory in nursing*. New York: Springer.
- National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, and Institute of Medicine. (2005). *Facilitating Interdisciplinary Research*. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11153>
- Newell, W. (2013). The State of the Field: Interdisciplinary Theory. *Issues in Interdisciplinary Studies*. 31. 22-43.
- Patton, M. Q. (2001). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: Sage Publications Ltd.
- Sandelowski M. (2008). Reading, writing and systematic review. *Journal of advanced nursing*, 64(1), 104–110. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2008.04813.x>
- Sandelowski, M., Barroso, J. (2007). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. United States: Springer Publishing Company.
- Siau, K., & Long, Y. (2005). Synthesizing e-government stage models - A meta-synthesis based on meta-ethnography approach. *Industrial Management and Data Systems*, 105(4), 443-458. <https://doi.org/10.1108/02635570510592352>
- Toronto, Coleen & Remington, Ruth. (2020). Step-by-Step Guide to Conducting an Integrative review. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-37504-1>
- Turner, B.A. (1981). Some practical aspects of qualitative data analysis: One way of organising the cognitive processes associated with the generation of grounded theory. *Qual Quant*, 15, 225–247. <https://doi.org/10.1007/BF00164639>
- Whittemore, R., & Knafl, K. (2005). The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing*, 52(5), 546–553. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03621.x>

